

ARALIK 2025

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

Tasarım
Archetpe CREATIVE
www.archetypecreative.co

İçindekiler

Giriş	4
Sürecin Bir Yılı: Gelişmeler Karşısında Toplumun, Aktörlerin ve Medyanın Tutumu	8
İmralı Heyeti'nin Gözünden Sürecin Bir Yılı.....	18
Bölgesel Gelişmeler: Neredeyiz, Nereye Evriliyoruz?	20
Birinci Oturum: Tartışmalar	28
Sürecin Birinci Yılı: Toplum ve Siyaset için Perspektifler, Riskler ve Fırsatlar	33
İkinci Oturum: Tartışmalar	44
Değerlendirme	47

Giriş

➤ Berfin Coşkun

Kürt Çalışmaları Merkezi

1 Ekim 2024'te Devlet Bahçeli'nin TBMM açılışında DEM Parti Eş Genel Başkanı Tuncer Bakırhan ile el sıkışmasıyla Türkiye, alışılmadık bir silahsızlanma sürecine girdi. Bu sembolik adımı, kısa süre içinde Bahçeli'nin Abdullah Öcalan'ın Meclis'te konuşmasına yönelik çağrısı izledi. Aynı dönemde, 8 Aralık 2024'te Suriye'de Esad rejiminin yıkılmasıyla birlikte bölgesel dengeler de hızla değişmeye başladı. Hem Türkiye iç siyasetinde hem de bölgesel ölçekte tansiyonun yüksek olduğu, belirsizliklerin hâkim olduğu bir atmosfer oluştu.

Kürt Çalışmaları Merkezi (KSC) olarak bu süreci zamana yayılan bütünlüklü bir bakış ile izlemeye çalıştık. Geçtiğimiz yılın Aralık ayında, sürecin henüz çok erken bir aşamasındayken Van'da gerçekleştirdiğimiz ilk toplantıyla, bu belirsizlik ortamında farklı aktörleri bir araya getirerek ortak bir değerlendirme zemini oluşturmayı hedeflemiştik. O dönem Abdullah Öcalan henüz silahsızlanma çağrısı yapmamış, CHP'ye yönelik 19 Mart operasyonları yaşanmamış, sembolik silah bırakma töreni gerçekleşmemişti. Bugün İzmir'de ise, aradan geçen yaklaşık bir yılın ardından sürecin nasıl evrildiğini geriye dönük olarak değerlendirmek ve önümüzdeki döneme dair yeni fikir alanları açmak amacıyla bir araya geldik.

Bu bir yıllık süreç boyunca KSC, mesaisinin büyük bölümünü çözüm ve silahsızlanma sürecini aktörler ve medya ekseninde sistematik biçimde izlemeye ayırdı. KSC bünyesinde her ay düzenli olarak siyasi aktörlerin ve ana akım ile alternatif medyanın sürece yaklaşımını analiz eden özel izleme raporları hazırlandı. 2013–2015 çözüm sürecinin en önemli eksikliklerinden birinin, yaşanan gelişmelerin kurumsal ve kolektif bir hafızaya dönüştürülememesi olduğu tespitinden hareketle, bu kez süreci günü güne kayda geçiren ayrıntılı bir zaman çizelgesi oluşturuldu. Bu çalışma, yalnızca büyük kırılma anlarını değil, süreci dolaylı ya da doğrudan etkileyen söylemleri, girişimleri ve müdahaleleri de kapsayacak şekilde tasarlandı.

Bunun yanı sıra, sürece temas eden mitingler, toplantılar ve çeşitli siyasal etkinlikler yerinde izlenirken; KSC de farklı formatlarda toplantılar organize etti. Aralık ayında Van'da başlayan bu buluşmalar, yıl boyunca daha küçük gruplarla siyasi aktörleri, uzmanları ve sivil toplum temsilcilerini bir araya getiren toplantılarla devam etti. İzmir toplantısı da bu sürekliliğin bir parçası olarak, geride kalan bir yılın kolektif bir değerlendirmesini yapmayı ve bundan sonraki döneme dair daha somut tartışmalar yürütmeyi amaçladı.

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

Bu değerlendirme yapılırken, Van'daki ilk toplantımızda bizimle birlikte olan ancak İzmir'de aramızda bulunamayan iki ismi de anmak isterim. Bunlardan ilki Mehmet Ali Çalışkan; bugün aramızda olamasa da selamlarını bizlere ilettiler. İkinci isim ise, geçtiğimiz haftalarda geçirdiği kalp krizi sonucu kaybettiğimiz Vahdet Kaygan. Kendisine Allah'tan rahmet diliyoruz. Bu toplantı, aynı zamanda onların katkılarını ve bu alandaki emeklerini hatırlamanın da bir vesilesi oldu.

Son olarak, bu toplantının gerçekleşmesine katkı sunan BAYETAV ekibine, Rawest Araştırma'ya ve Kürt Çalışmaları Merkezi'ndeki tüm çalışma arkadaşlarıma emekleri için teşekkür ederim. Toplantıda değerli katkılarıyla tartışmayı zenginleştiren tüm katılımcılara da ayrıca teşekkür ederim. Bu raporun, süreci takip eden ve anlamaya çalışan herkes için faydalı olmasını diliyorum.

➤ Bülent Şık

BAYETAV Genel Sekreteri

Herkese merhaba, hoş geldiniz. Değerli dostlar, bugün çok uzun yıllara yayılan bir meseleyi yeni bir sürecin bağlamında tartışacağız. Sadece geçmişte yaşananları, süreçte yaşanan gelişmeleri ve nereye evrildiğini değil, genel olarak bölgede de ne olduğunu değerlendireceğiz.

Tabii içimizde vakfımızı bilen, daha önce temas kurduğumuz, çeşitli çalışmalar yürüttüğümüz dostlar var ama yine de ben BAYETAV nedir, kısaca bir tanıtmak istiyorum. Birarada Yaşarız Eğitim ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı genç bir vakıf, yani 4 yıllık bir mazimiz var. Pandemi sonrasında kurulan bir vakıf. Vakfımızın kurucusu Ali Rıza Çelik. Kendisi esasen görünür olmayı çok sevmez ama anmak isterim. Çünkü bu toplumsal barış meselesine gerçekten çok büyük emek harcamış, hayatını bu planda kurmuş bir insan. Özellikle anmak istedim.

Bizim üç ana çalışma eksenimiz var vakıfta: eğitim, akademi, sanat. Vakıf olarak temel sorumuz aslında şu: toplumsal barış nasıl mümkündür? Toplumsal barışı tehdit eden, eşitsizliğe, adaletsizliğe yol açan sorunları kamusal bir perspektiften bakarak kamu refahını önceleyen çözümler sunarak nasıl ortadan kaldırıabiliriz, toplumsal barışa ne gibi katkılar sağlayabiliriz?

Mevcut tabloya baktığımızda, toplumsal barışı tehdit eden birçok sorundan söz etmek mümkün. En belirginini, bugünkü toplantının da odağını oluşturan Kürt meselesidir. Bununla birlikte, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu ve önümüzdeki yıllarda derinleşmesi muhtemel başka sorunlar da var. Bu sorunlar yalnızca Türkiye'yi değil, bölgeyi de ilgilendiriyor. Özellikle Irak, Suriye ve İran gibi ülkelerde önemli bir Kürt nüfusunun bulunması, bu meseleye bölgesel bir boyut kazandırıyor.

Benim vurgulamak istediğim şu: Mevcut barış süreci yalnızca Türkiye sınırları içindeki çatışmaların sona ermesi veya silahların susmasıyla sınırlı olmamalı. Asıl soru, bu sürecin bölgesel ölçekte de bir barış dinamiği yaratıp yaratamayacağıdır. Sürecin bu perspektifle ele alınması gerektiğini düşünüyorum. Burada özellikle şunu vurgulamak isterim: **Mevcut gidişat, hem bugün hem de yakın gelecekte, Türkiye'yi Kürtlerle barışmaya mecbur bırakıyor.** Bu durumu, yalnızca "artık bu meseleyi çözelim" yaklaşımıyla değil, bir zorunluluk olarak görmek gerekiyor. Kürt meselesi bugüne dek ağır ve yıkıcı sonuçlar doğurdu; fakat çözülmediği takdirde önümüzdeki birkaç on yıl çok daha ağır geçecektir.

İki noktayı özellikle vurgulamak istiyorum. İlk olarak şunu belirtmeliyim: Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölge — Irak, İran ve Suriye'yi kapsayan coğrafya — önümüzdeki bir ya da iki on yıl içinde ciddi bir kuraklık tehdidiyle karşı karşıya kalacak. Bu durum, yakın gelecekte en temel sorunlarımızdan biri haline gelecek. **Ancak biz, önümüzdeki "yangınlara" — yani süregelen çatışma ve yüz yılı aşan bir meseleye — odaklandığımız için bir gelecek tahayyül edemiyoruz.** Toplum olarak ve bölgesel ölçekte "nereye

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

gidiyoruz?” sorusunu sormakta zorlanıyoruz. Kanımca, mevcut tartışmalardaki en kritik eksiklik de tam olarak bu noktada yatıyor.

Bir diğer nokta ise, bahsettiğim kuraklığı çok daha şiddetlendirecek bir mesele: özellikle Irak ve Suriye’de on yıllara yayılmış savaşın neden olduğu çok ağır bir çevresel kirlilik var. Her iki meseleyi yan yana düşündüğümüzde karşı karşıya olduğumuz durum şudur: On milyonlarca insanın göç etmek, yerini değiştirmek zorunda kalacağı bir yakın geleceğe doğru yol alıyoruz. Elbette Türkiye’yi de çok etkileyecek bu durum.

Dolayısıyla yeni müzakere süreci yalnızca Türkiye’deki büyük bir toplumsal meselenin nihayetine erdirilmesi olarak değil, yakın gelecekte bizi ne bekliyor ve hangi perspektiften bakılmalı sorularının da eşlik ettiği bir mesele olarak ele alınmalı. Bir kez daha vurgulayacağım: biz bu barışa mecburuz. Bu çalıştayıdan çıkacak sonuçların hepimize yol haritası gösterebilmesini umuyorum. Olabildiğince geniş katılımlı, farklı disiplinlerden meseleye bakan bir topluluk oluşturmaya çalıştık. Hepinize katıldığınız içi ayrıca teşekkür ederim. Bu ortamın hazırlanmasında emeği geçen herkese de çok teşekkür ediyorum.

Sürecin Bir Yılı: Gelişmeler Karşısında Toplumun, Aktörlerin ve Medyanın Tutumu

➤ Reha Ruhavioğlu

Kürt Çalışmaları Merkezi Direktörü

Ben de başlarken hepinize hoşgeldiniz diyor, aynı masa etrafında oturarak çoğulcu ve çok sesli bir tartışma ortamına vesile olduğunuz için şükranlarımız arz ediyor, bu toplantının gerçekleşmesinde emeği geçen bütün ekip arkadaşlarımıza çok teşekkür ediyorum. İyi ki varlar.

Yapacağım sunumda son bir yılda yaşadığımız sürecin nasıl şekillendiğini; aktörler, toplum ve medyanın sürece dair pozisyonlarını özetleyeceğim. Süreç yaklaşık bir yılını tamamladı. Bir yandan bakıldığında dünyadaki örneklerle kıyasla bir yıl çok kısa bir süre, genel olarak değerlendirdiğimizde, bu bir yıla çok fazla olay sığdırıldığını görüyoruz. Ancak diğer taraftan Türkiye’de son birkaç aydır bir durgunluk hali var. Dolayısıyla yapılması gereken ve yapılabilecek birçok şey de yapılmamış durumda.

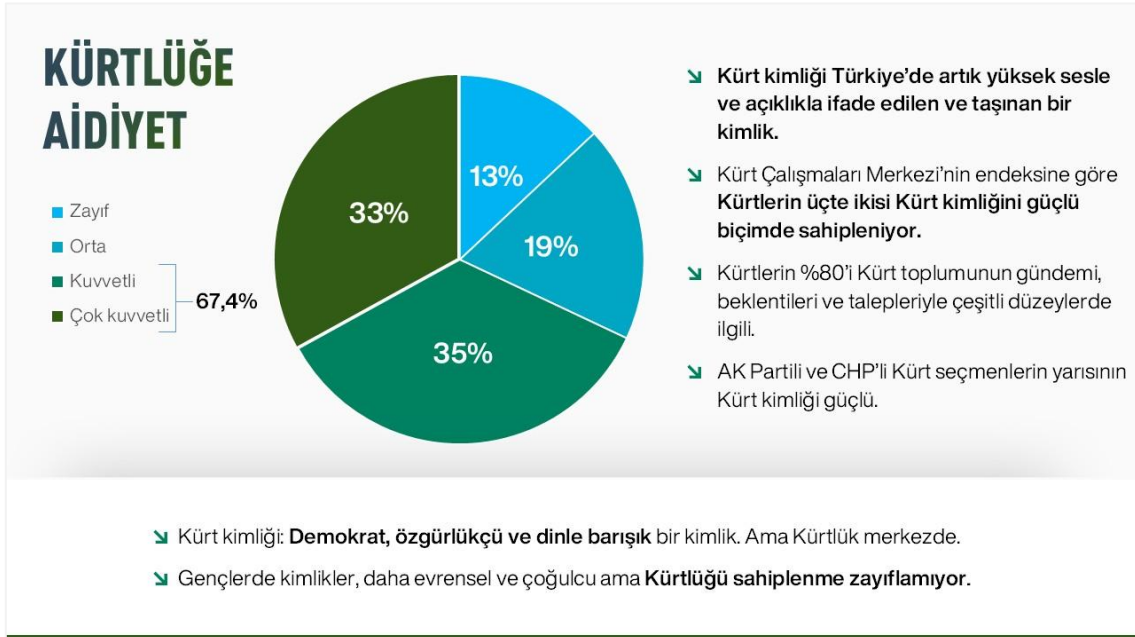

Bu sunumu hazırlarken yaklaşık 30 önemli gelişmeyi ön plana çıkardık. Onlardan 10 tanesini paylaşmak gerekirse:

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

- 1 Ekim’de Meclis’te MHP lideri Devlet Bahçeli ve DEM Partililer arasında tokalaşma,
- 22 Ekim’deki grup konuşmasında Bahçeli’nin Öcalan’a çağırısı,
- hemen ardından Suriye’de Esad yönetiminin devrilmesi,
- Şubat ayında Öcalan’ın silah bırakma ve fesih çağırısı,
- Mart’ta örgütün buna olumlu cevabı
- Suriye’de Mazlum Abdi ile Ahmet Şara arasında bir mutabakatın imzalanması,
- sonrasında örgütün kongresini toplayıp silah bırakma ve fesih kararı alması,
- Temmuz’da bir silah yakma töreninin gerçekleştirilmesi,
- bunun hemen ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın süreci o güne kadarki en üst düzeyde sahiplenerek “Buraya kadar beraber geldik, bundan sonra da devam edeceğiz” demesi,
- Ağustos ayında ise Meclis komisyonunun çalışmalarına başlanması gibi gelişmeleri sıralayabiliriz. Dolayısıyla kabaca süreçte 8-9 tane büyük kavşak noktası bulunuyor.

Buradan hareketle sürece dair bir değerlendirme yapmadan önce, sıkça tekrar edilen ancak yinelenmesinde fayda gördüğüm bazı verileri paylaşmak istiyorum. Bu veriler ilk bakışta birbirine çelişkili gibi görünen ama aslında çelişkili olmayan bir duruma işaret ediyor. Türkiye’de Kürtlerin kimlik aidiyeti güçleniyor; Kürtlerin üçte ikisi Kürt kimliklerini güçlü bir şekilde sahipleniyor. Diğerleri daha zayıf sahipleniyor olsa da üçte ikisi güçlü bir şekilde kimliklerine bağlı. Ancak burada çelişkili gibi görünen, ama çelişkili olmayan başka bir durum var: Türkiye’ye aidiyet duygusu da artıyor. Aynı soruyu, aynı mekanda ve farklı zamanlarda sorduğumuzda aidiyetin arttığını görüyoruz. Örneğin, Türkiye’nin milli futbol maçlarında hangi takımı tuttuğu sorulduğunda karşı takımı tutanların oranı yalnızca %10 civarında seyrediyor.

Bunun yanında önemli bir konu daha var: Eşitlik ve ayrımcılık meselesi. Türkiye'de Kürtler açısından yüksek düzeyde devam eden, dozları değişse de süregelen hukuki ve toplumsal eşitsizlik ve bu eşitsizlikten kaynaklanan ayrımcılığa dair şikayetler bulunuyor.

Sürecin toplum üzerindeki etkisini incelediğimizde ise; süreç başlamadan önce Kürt toplumunda silahlı mücadeleye destek duygusunun düşük seyrettiğini, silahlı mücadelenin ise en az üçte iki oranında destek gördüğünü biliyoruz. Yani bir silahsızlanmanın zaten Kürt toplumunda en az üçte iki destek gördüğünü biliyoruz. Süreç ilerleyip çağrılar geldikçe, Öcalan'ın kararlılığını ortaya koymasıyla birlikte bu desteğin Kürt toplumunda daha da arttığını gözlemliyoruz. Ayrıca, özellikle 2015 sonrası tarihsel hafızaların etkisiyle şiddetin kazanımlar önünde bir engel olarak görülmesi, sürecin Kürtler nezdinde uygun bir zemine oturmasını sağlamış gözüküyor.

Son bir yılda Kürtler ve Türkler üzerine yapılan çok sayıda araştırma var; bu da durumu daha iyi anlamamıza yardımcı oluyor. Bir yılda Türk toplumunun desteğiyle Kürt toplumunun desteği yaklaşık benzer noktalarda başlamışken Kürt toplumunda destek oranı yaklaşık %80'lere kadar yükseldi. Türk toplumundaki destek, bu ay muhtemelen biraz düşüş göstererek %60'lara geriledi. Ancak bence önemli bir mesele de karşıtlığın azalmasıdır. Destek yükselirken karşıtlık aynı kalmadı; aksine azaldı. Bu da önemli bir nokta.

Bununla birlikte süreçle ilgili duygular pozitif yönde ilerlemedi. Yani bir yandan destek %40'lardan %60'lara, hatta %80'lere yükselmişken, diğer yandan güven, umut, heyecan ve ilginin neredeyse hiç değişmediği bir tablo ile karşı karşıyayız. Roj Girasun'un da yakın zamanda ifade ettiği gibi, Erbil ve Süleymaniye'deki elitler ve siyasi aktörler, bu meseleye Türkiye toplumuna kıyasla daha fazla ilgi ve

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

heyecan gösteriyor. Bu tespit, sahadaki gözlemlerimizle de örtüşüyor; zira birlikte çalıştığımız Erbil'den birçok arkadaşımızda da benzer bir durumu gözlemliyoruz.

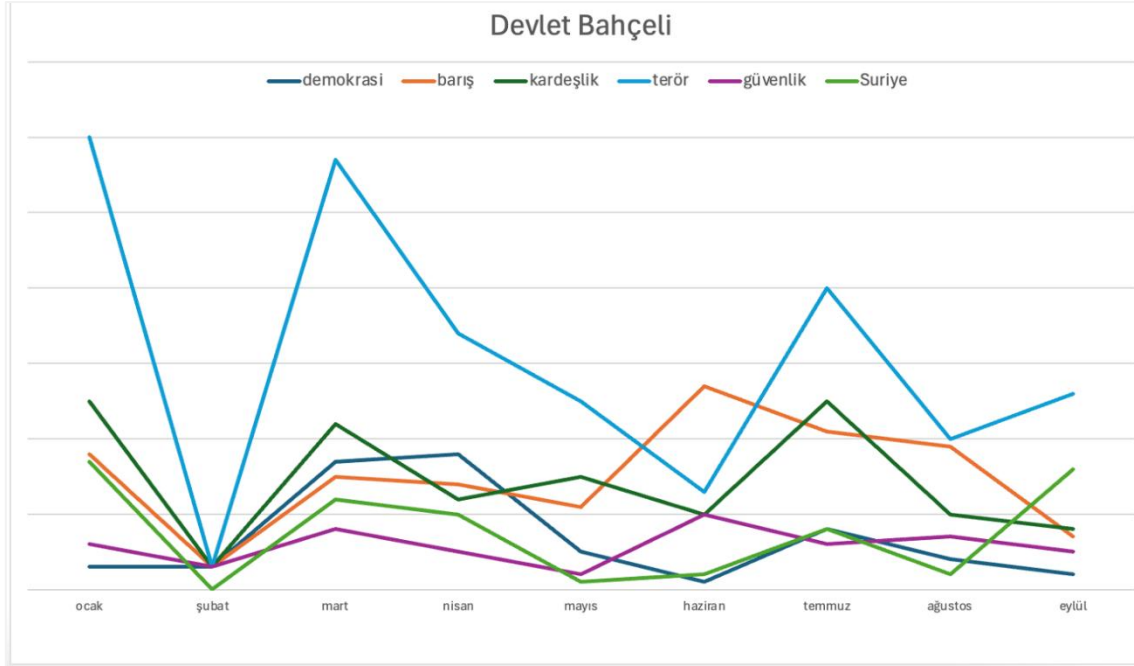
Bunun iki sebebi var. Birincisi, çatışmanın büyük kısmı orada yaşanıyor ve doğrudan oraya yansıyor. İkincisi ise süreç burada çok karmaşık işliyor ve toplum eski usul beklentilerle sürece yaklaşıyor. Örneğin kimse Selahattin Demirtaş için AİHM tarafından verilen tahliye kararına Adalet Bakanlığı tarafından neden itiraz edildiğine makul bir açıklama getiremiyor.

Bu durumun birkaç temel nedeni var. Uzun uzadıya girmeden belirtmek gerekirse, Türkler arasında yaygın olan önemli bir kaygı, örgütün silah bırakmayacağına dair inanç. İnsanlar, "Böyle bir silah bırakma olmaz, bir şekilde başka bir şey yapacaklar" diye düşünüyorlar. Ayrıca, "Eğer bu iç cepheyi güçlendirme süreci ise, CHP'ye yönelik uygulamalar iç cepheyi güçlendiren adımlar değil; aksine, dağıtan tutumlar" fikri de güçleniyor. Erdoğan'ın yeniden başkan olmasıyla ilgili ciddi hesapların olduğu da çoğunlukla muhalif kamuoyunda tekrarlanan bir görüş. Kürtlerin haklarının konuşulmaması, kayyumların halen devam etmesi ve Ekrem İmamoğlu ile Ahmet Özer gibi aktörlerin tutukluluğunun demokratik ortama dair verdiği mesajlar ve en önemlisi Selahattin Demirtaş'ın serbest bırakılmamış olması temel kaygı konuları olarak öne çıkıyor.

Son bir yılda Kürt Çalışmaları Merkezi olarak süreci yürüten siyasi aktörleri ve medyayı bir izleme çalışması kapsamında takip ettik. Aktörlerin konuşmalarında, açıklamalarında ve yazdıkları yazılarda bu meseleyi nasıl ele aldıklarına odaklandık.

Devlet Bahçeli sürecin itici güçlerinden biri olarak öne çıkıyor. Ocak ayından başlayarak, geçtiğimiz dokuz ayda Bahçeli'nin söylemi, makro ölçekte bölgesel güvenlik ve terör odaklı olurken, iç satıhta da barış ve kardeşlik vurguları yapan bir trend izledi. Sunumda en belirgin kavramların neler olduğunu görebilirsiniz.

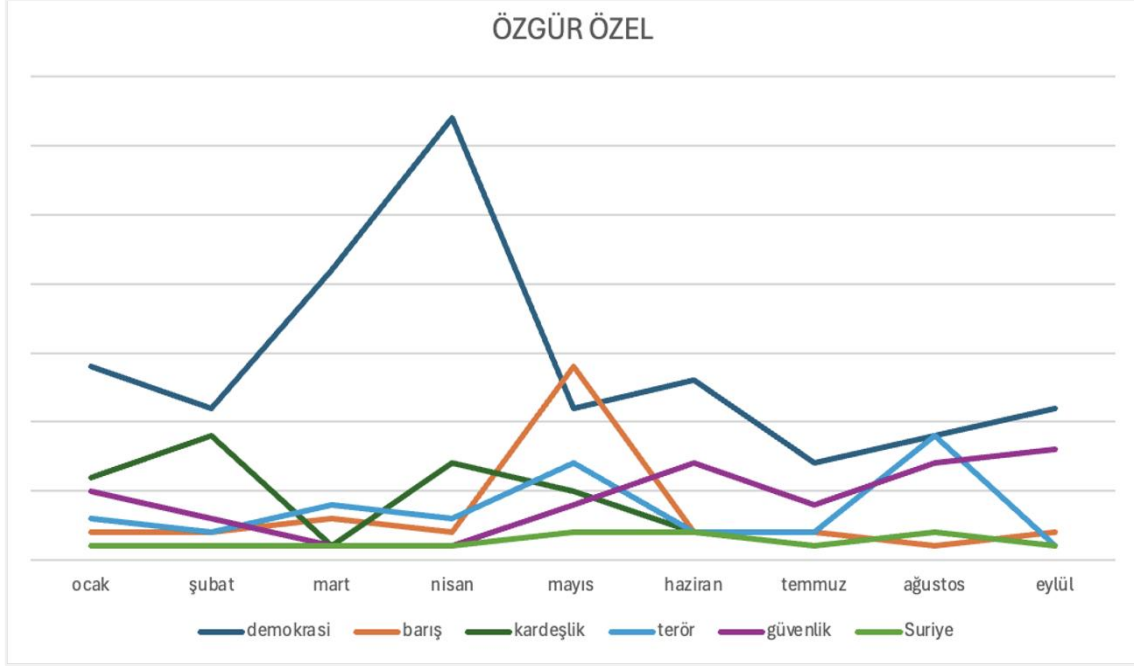
YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

Tayyip Erdoğan'ın söyleminde ise en çok tekrar eden kavramlar yine güvenlik anlatısı etrafında şekilleniyor. Ancak Bahçeli kadar barış ve kardeşlik odaklı bir söylem kullanmadığını da görüyoruz. Erdoğan'ın söyleminde “**yasal zemin**” vurguları ilk dönemde Suriye'ye entegrasyon bağlamında gözlemlenirken; yılın ikinci yarısında, özellikle Meclis'te kurulan komisyonla beraber, “**yasal zemin**” daha sık ve Türkiye içindeki sürece atıfla kullanılmış. Yani daha çok bölgesel bağlam, terör, güvenlik ve biraz da hukuki çerçeve tartışmaları Bahçeli ve Erdoğan'da öne çıkıyor.

Özgür Özel ise meseleyi demokratikleşme zemininde tartışan bir kavram seti kullanıyor. Grafiklerde, Özgür Özel'in “**demokratikleşme**” vurgularındaki yoğunluk diğerlerine göre çok daha belirgin. Meclis ve toplumsal barış vurguları özellikle Özel'in söyleminde sürecin başından beri devam ediyor.

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

DEM Parti cenahından aktörlerin dili daha çok barış ve demokrasi ifadelerine odaklanıyor. Grafiklerdeki yeşil alanın büyümesinden de anlaşılacağı gibi son aylarda DEM Parti'nin yasal zemin vurguları artış gösteriyor.

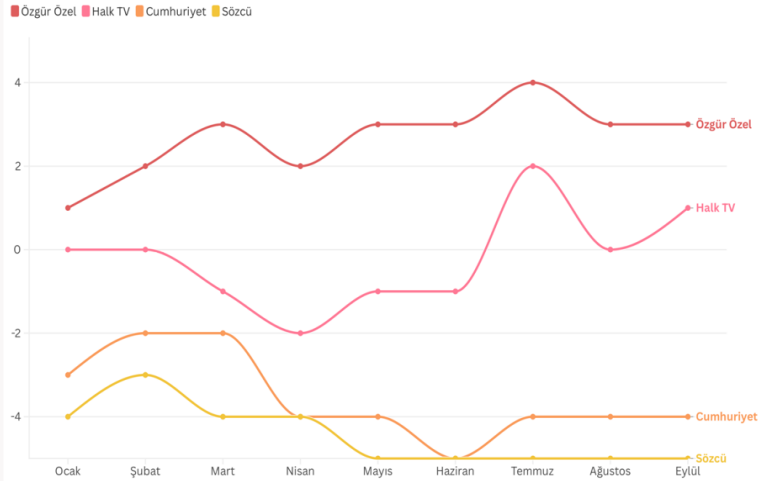
Burada bu Ekim ayının grafikte yer almadığını da not edelim. Bu yüzden Devlet Bahçeli'nin son çıkışlarını, örneğin **“suça karışmamış, silahlı bir eylemde bulunmamış kim varsa gelip ailesiyle kucaklaşmalıdır.”** şeklindeki açıklamalarını burada görmüyoruz.

Peki medya bu süreci nasıl ele aldı? Medya organlarını, iktidara yakın, muhalefete yakın ve Kürt siyasetine yakın diye sınıflandırıyoruz ve sürece dair tutumlarını olumlu-olumsuz ekseninde -5 ile +5 arasında puanlıyoruz. İktidara yakın medyada sürece destek, bazı dalgalanmalara rağmen Mart sonrası dengede kalmayı başardı. Ancak bazı açıklamalar ve olaylar, özellikle Öcalan'ın çağrısı, örgütün fesih kararı ve Suriye tartışmaları gibi gündemler, bu seyri zaman zaman farklılaştırdı.

Muhalef medyanın tutumu ise genel olarak negatif seyretti. Temmuz ayından itibaren bu grupta belirgin bir ayrışma gözlemlendi. Bu dönemde CHP'nin komisyona katılımı, CHP'ye yakın çizgide konumlanan Halk TV'nin sürece daha olumlu yaklaşmasına etki etmiş görünüyor. Buna karşılık, yine CHP'ye yakın olmakla birlikte partiye daha mesafeli duran medya organları —örneğin Cumhuriyet ve Sözcü— çeşitli gerekçelerle sürece daha olumsuz bir tutum sergiledi.

Özgür Özel ve Muhalef Medya

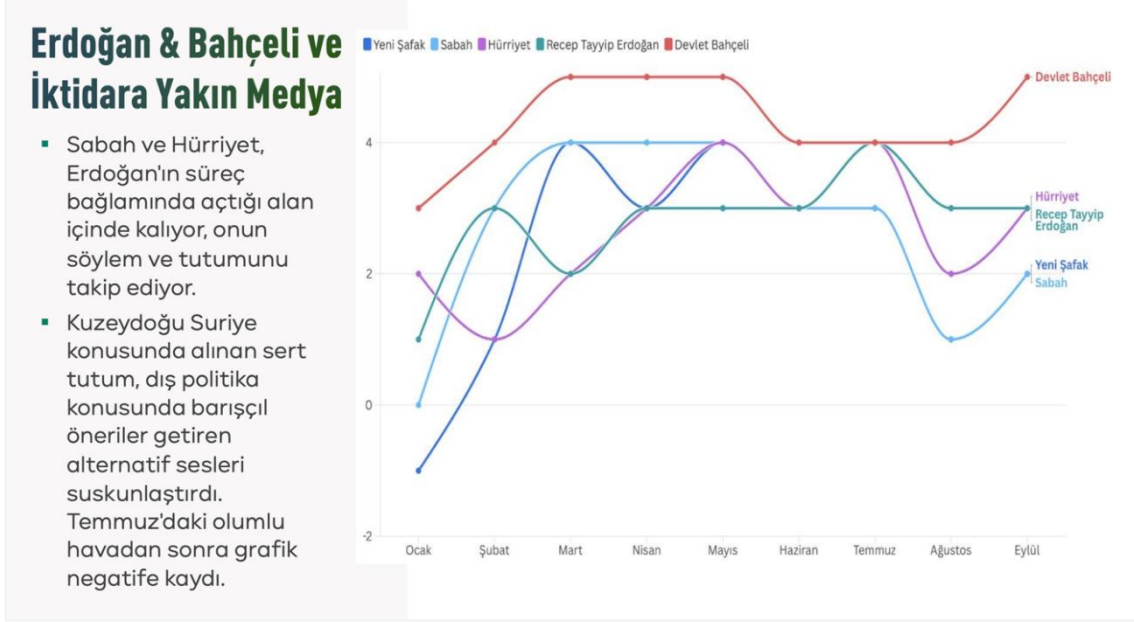
- Özgür Özel'in sürece ilişkin tutumu ile CHP'ye yakın olduğu kabul edilen medyanın tutumu arasındaki belirgin fark istikrarlı bir şekilde devam ediyor.
- Özel'in sürece karşı tutumuyla Halk TV arasında bir korelasyon görülüyor fakat CHP'nin pozitif tutumu Sözcü ve Cumhuriyet'i negatif etkiliyor, söylemi radikalleşiyor.
- Bu medyanın, özellikle Sözcü ve Cumhuriyet'in, süreç karşıtı söylem geliştirirken son aylarda kullandığı alaycı ton, Kürtlerin CHP'ye mesafelenmesine sebep oluyor.

İktidara yakın medyada Erdoğan'ın söylem çerçevesinde kalarak süreçle ilgili pozitif söylemlerin sınırları zorlanıyor. Ancak somut adımlar atıldıkça, güvenlik odaklı olmayan, hukuk ve toplumsal bütünleşme gibi kavramların da gündeme geldiği hazırladığımız kelime bulutlarında görülebiliyor. Öcalan'ın 27 Şubat çağrısı bazı muhalif televizyon kanallarında Kürtçe yayınlanmadı ve bu durum iktidar medyasının çeşitli kesimlerinde eleştirilere neden oldu. Burada Sabah ve Hürriyet gibi gazetelerin genel olarak ihtiyatlı yaklaştığını ve daha temkinli bir şekilde takip ettiklerini görüyoruz. Bununla beraber, Yeni Şafak ve Sabah'ta yazar grupları arasında bazı ayrışmalar da dikkat çekiyor. Hem süreç karşıtı hem de süreci destekleyen

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

anlatılar görüyoruz. İlkesel olarak barışı destekleyenler ile hükümet süreci yürüttüğü için süreci destekleyenlerin bakışı arasındaki fark ortaya çıkmış durumda. Özetle iktidara yakın medya süreci bir adım geriden takip ediyor ve sürece desteklerini elbette kendi kavram setlerini kullanarak sergiliyorlar.

Sunumun bu bölümünde ise siyasi aktörlerin tutum puanlarıyla, bizim incelediğimiz medya gruplarının puanları arasındaki farkları görüyorsunuz. Genelde Erdoğan'ın süreç bağlamında açtığı alan ile Hürriyet

gibi gazetelerin yaklaşımları örtüşüyor. Fakat Devlet Bahçeli'nin tutumu ile bu medya grupları arasındaki destek makası son derece belirgin seyrediyor.

Muhalef medyada, Cumhuriyet ve Sözcü'ye kıyasla Halk TV'nin sürece muhalefeti daha ılımlı devam ediyor. Burada da genellikle demokratikleşme ve şeffaflık eksenleri öne çıkıyor. Ekrem İmamoğlu'na yönelik 19 Mart Operasyonu sonrası bu tutum biraz değişiyor ve sürece yaklaşım daha çok iktidarın ömrünü uzatmak için uyguladığı bir strateji olarak yorumlanıyor. Cumhuriyet ve Sözcü gibi sürece daha muhalif olarak görülen yayınlar, muhalefete süreci desteklediği için muhalefet ederek **“emperyalizm”**, **“rejim değişikliği”** ya da **“laiklik”** ve **“Cumhuriyet'in temel yapısını değiştirecekler”** gibi söylemlerle öne çıkıyor. Buna paralel olarak bu “kurucu önder” nitelemesini fazlasıyla öne çıkarma gibi eğilimler görüyoruz ve bu çerçevede alaycı bir üslupla eleştirinin dozu artırılıyor.

Bu noktada, Özgür Özel'in tutumu ile CHP'ye yakın medyanın genel yaklaşımı arasında belirgin bir fark gözlemliyoruz. Bu fark Temmuz sonrasında da istikrarlı biçimde devam ediyor ve özellikle Sözcü ile Cumhuriyet'in söylemlerinde daha uç pozisyonlara yönelim fark ediliyor.

Biraz önce gördüğümüz, Erdoğan ile iktidara yakın medya arasındaki belirgin olumlu korelasyon, Özgür Özel ile muhalif medya tarafında gözlemlenemiyor. Yalnızca Özgür Özel'in tutumu ile Halk TV'nin tutumu arasında bir korelasyon var. Özellikle Temmuz ayından itibaren Halk TV pozitif seviyelere çıkıyor.

Kürt siyasetine yakın medyada ise sürece Öcalan'ın teorik çerçevesini öne çıkaran, **“barış”** ve **“demokratikleşme”** eksenini vurgulayan bir yaklaşım söz konusu. Sürece verilen destek yüksek olmakla birlikte, CHP'nin içinde bulunduğu yargı süreçlerine yönelik eleştiriler sert bir biçimde dile getiriliyor ve bu davaların siyasi yönü özellikle vurgulanıyor.

Ana aktörler arasında Cumhurbaşkanı Erdoğan, Devlet Bahçeli, Özgür Özel, Kürt siyasetçiler, Abdullah Öcalan, Selhattin Demirtaş, Mazlum Abdi gibi isimler bulunuyor. Bütün bu aktörlerin tutumu dalgalı seyreitse de pozitif alanda dalgalanıyor. Yani, artı 4'ten artı 3'e düşüş olsa da, negatif bölgeye hiç inmiyor.

Geride bıraktığımız bir yılda, sürecin önemli kavşak noktalarını, aktörleri ve medya tutumlarını özetlediğimizde, edindiğimiz izlenim bu şekilde oldu. Dinlediğiniz ve izlediğiniz için teşekkür ederim.

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

İmralı Heyeti'nin Gözünden Sürecin Bir Yılı

- Moderatör: **Gözde Şeker**, Gazeteci
- Konuşmacı: **Mithat Sancar**, Milletvekili & İmralı Heyeti Üyesi

“İmralı Heyeti’nin Gözünden Sürecin Bir Yılı” başlıklı oturum, gazeteci Gözde Şeker’in moderatörlüğünde, İmralı Heyeti Üyesi ve DEM Parti Urfa Milletvekili Mithat Sancar’ın katılımıyla gerçekleştirildi. Oturumda, İmralı görüşmelerinde öne çıkan başlıklar, Abdullah Öcalan’ın sürece ilişkin değerlendirmeleri ve silah–siyaset ilişkisine dair vurguları Sancar’ın aktarımları üzerinden ele alındı.

Sancar, Öcalan’ın sürecin merkezinde yer alma konusundaki tutumunun belirleyici olduğunu aktararak, geçmiş deneyimlerden farklı olarak bu süreçte Öcalan’ın doğrudan muhatap alınmasının kritik bir eşik oluşturduğunu vurguladı.

Silah–siyaset ilişkisine dair bölümde Sancar, Abdullah Öcalan’ın silahlı mücadeleye ilişkin tutumunun son derece net olduğunu aktardı. Öcalan’ın, “Benim olduğum bir yerde bir daha silah olmayacak” sözleriyle silahla kurulan ilişkinin sona erdiğini açıkça ifade ettiğini belirten Sancar, silahı “**Ağrı Dağı kadar büyük bir yük**” olarak tanımlayan Öcalan’ın, “**Ağrı Dağı’nı şimdi sırtımdan atıyorum**” ifadesiyle bu kararlılığı güçlü bir metaforla ortaya koyduğunu söyledi.

Bununla birlikte Sancar, Öcalan’ın bu kararın kendiliğinden ve otomatik biçimde sonuç doğurmayacağını da farkında olduğunu aktardı. Öcalan’ın, silahsızlanmanın esas dinamiğinin siyaset alanının genişlemesi

olduğunu vurguladığını; şiddet–siyaset diyalektiğinin ciddiyetle ele alınması gerektiğini ifade ettiğini belirtti. Sancar, **“silah bırakanların amaçlarını, siyasal hedeflerini ya da değerlerini terk etmiş sayılmasının gerçekçi olmadığını”** dile getiren Öcalan’ın, “silahın yerini toplumsal güç ve siyasal mücadelenin alması gerektiğinin altını çizdiğini” aktardı.

Medyanın rolüne ilişkin bölümde Sancar; Öcalan’ın, sürecin önemi ile medya tartışmalarının yüzeyselliği arasındaki uyumsuzluğa dikkat çektiğini belirtti. Öcalan’ın **“Nasıl olur da bu kadar büyük bir meseleyi bu kadar küçük kaygılar ve konular üzerinden tartışabiliyorlar; nasıl anlamıyorlar?”** sözlerini paylaştı.

Bu noktadan sonra Sancar, kendi değerlendirmesi olarak, sürecin potansiyel sonuçlarının çeşitli toplumsal ve siyasal çevrelerde kaygı yarattığını ifade etti. Kürt toplumsal, siyasal ve ekonomik alanında yaşanması muhtemel yeniden yapılanmanın işaretlerinin şimdiden günlük hayatta ve siyasal tepkilerde görünür hale geldiğini belirten Sancar, bu değişimin Türkiye’nin toplumsal düzenine dair yerleşik alışkanlıkları zorladığını kaydetti. “Alışkanlıklarımızın geçerli olmayacağı yeni bir yolda yürüyoruz” diyen Sancar, savaşın yarattığı rant ve konfor alanlarından beslenen aktörlerin bu değişime direnmesini beklenen bir durum olarak değerlendirdi.

Süreçte gelinen aşamaya dair değerlendirmesinde Sancar, Abdullah Öcalan’ın bölgesel gelişmeleri de dikkate alan bir perspektifle hareket ettiğini aktardı. Öcalan’ın, Ortadoğu’da artan çatışma ve yıkım riskine dikkat çekerek, silahın devreden çıkarılamaması halinde çok daha ağır sonuçlarla karşılaşılabilceği uyarısında bulunduğunu belirtti. Bu bağlamda Öcalan’ın, Kürtlerin özgürlüğü kadar güvenliğini de gözetmek zorunda olduğunu her görüşmede farklı ifadelerle vurguladığı aktarıldı.

Oturumun kapanışında Mithat Sancar, Abdullah Öcalan’ın silahlı mücadeleye dair kullandığı “Ağrı Dağı” metaforunun sürecin geldiği eşiği açık biçimde özetlediğini belirtti. Öcalan’ın silahı sırtından atılması gereken ağır bir yük olarak tanımlamasının, silahsızlanma yönünde ortaya konulan iradenin hem ağırlığını hem de geri dönülmezliğini ifade eden temel mesajlardan biri olduğunu vurguladı.

Bölgesel Gelişmeler: Neredeyiz, Nereye Evriliyoruz?

➤ Başlangıç Konuşmacıları

- Moderatör: **Seren Selvin Korkmaz**, İstanPol Direktörü
- **Cengiz Çandar**, Gazeteci & DEM Parti Milletvekili
- **Mehmet Alaca**, Araştırmacı, Anadolu Ajansı
- **Osman Sert**, Araştırmacı, Panaroma TR Direktörü

Kürt meselesi artık yalnızca Türkiye'nin iç meselesi değil; bölgesel ve küresel dengelerin merkezinde. Suriye'deki çözüm arayışları, Irak Kürdistanı'ndaki gelişmeler ve İran–İsrail gerilimi Türkiye'deki süreci doğrudan etkiliyor. Türkiye'nin Şam ve SDG ile olası temasları ile bölgedeki güç mücadelesi, Kürtlerin rolünü ve sürecin sınırlarını yeniden tanımlıyor. Bu oturumda, Ortadoğu'daki değişen dinamiklerin Türkiye'deki sürece yansımalarını tartıştık

Oturumun anahtar soruları şunlar oldu:

- **Şam'la normalleşme arayışlarının Kürt meselesine etkileri neler?**
- **Suriye'de çözüm üniter yapı mı, federasyon/otonomi mi? Riskler neler?**
- **Türkiye'nin Şam–SDG uzlaşısına yaklaşımı ve limitleri ne?**
- **Irak Kürdistanı'ndaki dengeler (KDP–YNK, seçimler) sürece nasıl yansır?**
- **İran–İsrail savaşı ve İsrail'in bölgedeki hareketliliği çözüm arayışını nasıl etkiler?**

Bu sorular etrafında fikirlerini sunmak üzere konuşmacılarımız oturumumuzun başında kısa birer başlangıç konuşması yaptıktan sonra katılımcılarımız soru ve yorumlarıyla tartışmayı zenginleştirdi. Toplantının birinci oturumu Gazeteci ve DEM Parti Milletvekili Cengiz Çandar'ın konuşmasıyla başladı.

➤ Cengiz Çandar

Kürt Çalışmaları Merkezi'nin toplantılarında bulunmaktan çok keyif duyduğumu belirtmek isterim. Nerede olursa olsun hep çok iyi oluyor ve gerçekten mutlu oluyorum. Rawest'in yanı sıra BAYETAV'a da teşekkürü borç bilirim.

Son bir yılda ne olduğundan ziyade, son iki günde ne olduğundan başlayayım. Geleceğimizi etkilemesi kaçınılmaz iki durum gerçekleşti. Bir, Gazze'de savaşı durduracak bir barış ya da ateşkes durumu gelişti. Bu, öyle bir şekilde söz konusu oldu ki, bu hafta sonu Trump İsrail'e gidiyor. İsrail parlamentosunda konuşma yapacak. Sonrasında Mısır'a geçecek ve Mısır'da, Şarm el-Şeyh'te 11 ülkenin katılacağı, bu arada Tayyip Erdoğan'ın da katılmasının söz konusu olacağı bir toplantı yapılacaktır.

Gazze'yle ilgili durum, bütün bölgenin yeniden şekillenmesini ifade ettiği için de önem taşıyor. Burada şu hususa dikkat etmekte yarar var: Filistin sorunu şu anda Gazze'de bir durağanlık hali oluşturuyor. Onun getireceği birtakım sonuçlar var ama bu Filistin sorununun çözümü değil. Hatta Gazze'de şu anda varılan durumun geçici olduğu argümanları var. Mevcut durum bir "teneffüse çıkma" oldu. Bir nefes alma hali... Çünkü Gazze'deki duruma ilişkin esaslı çözen hiçbir şey yok. Belirli bir süre içerisinde tekrar şiddet ortamı canlanabilir, o potansiyel var.

İkinci nokta, dün gerçekleşen ilginç gelişme... Amerikan Senatosu, Amerikan savunma bütçesini kabul etti. 4'de 3 çoğunlukla senato kabul etti. Bu bütçe 971 milyar dolar. Bu bütçede SDG'ye ve Al-Tanf'a – ama esas olarak SDG'ye – 130 milyon dolar kadar 2026 savunma bütçesinde pay ayrılmış durumda. Biraz düşmüş. Çünkü 2025'te 147, bir yıl önce de 156 milyon dolar ayrılmıştı. Bu neyi ifade ediyor? Amerikan savunma bütçesi bir dahaki yıl itibarıyla SDG'ye, düşmekle birlikte 130 milyon dolar parayı ayırıp bir yana koyuyorsa *yakın gelecekte SDG diye bir olgu varlığını devam ettirecek demektir* ve ABD bunun için para harcayacak demektir.

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

Amerikan Senatosu aynı zamanda Sezar yasasını, yani 2020 yılından beri süregelen Suriye'ye yaptırımları da ortadan kaldırdı ve Suriye'ye yatırımın önünü açtı. Yani ABD, Şam'daki rejimin önünü açıyor. Bu rejimin önünü açmasının sebebi, rejimin kesin bir şekilde İran karşıtı bir ideolojik pozisyonda bulunması. Birkaç yıl önce İbrahim Antlaşmaları'yla İsrail'in Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan'ı yakınlaştırmaya benzer bir durumu, bugün Suriye ile İsrail arasında yapmaya kalkışıyor.

Bu hususlardan hareketle nasıl bir Ortadoğu görmemiz icap ediyor sorusuna gelirsek, kaosu ve belirsizliğin hakim olduğu bir Ortadoğu'yu görmemiz gerekiyor. Önümüzde bir sürü belirsizlik var.

Şu anda nerede duruyoruz? İlginç bir noktada duruyoruz. Amerika Birleşik Devletleri'nin mevcut Orta Doğu planı herkesin kafasında olan soru işareti. Plan ve projesi falan yok Amerika'nın. Üzerinde anlaşılmış ve netleşmiş bir Orta Doğu projesi yok. Amerika mevcut dengeleri yönetiyor, o yüzden de politikası da değişkenlik gösteriyor. Bunu, biz en iyi Suriye'de Tom Barrack'ın demeçlerinden görebiliyoruz. Bundan birkaç ay önce Tom Barrack dedi ki: tek bayrak, tek millet, tek devlet; Suriye için. O zaman ben, **"AK Parti grubunda mı konuşuyor bu? Bu nasıl bir dil?"** dedim.

İki hafta sonra Amman'da Mazlum Abdi'yle bir araya geldi ve sonrasında dedi ki – ve tabii Dürzi bölgesinde Süveyde'deki olaylar oldu Temmuz ayında, ve bu olaylarla birlikte Washington'un Suriye'ye bakış açısı, dengeler, Şam rejiminin uyandırdığı algısı değişti. Şam'daki Ahmed al-Şara'nın başında bulunduğu rejimin ne kadar kuvvetli olup olmadığı, neyi kontrol edip etmediği tekrar değerlendirildi ve Barrack, **"Suriye'de federasyon olmasa da federasyonun hemen altında, diğer bütün Suriye'de bulunan unsurların belli haklarını ifade edecek bir sistem olabilir"** dedi. Daha ötesine de geçti ve mealen Sykes-Picot ile belirlenmiş sınırlar olmayacak, biz Amerika olarak kolonyalist, emperyalist Sykes-Picot dönemini geride bırakıyoruz, öyle bir Ortadoğu olmayacak, dedi.

Öyle bir Ortadoğu olmayacaksa, Sykes-Picot zemininin terk edildiği bir Ortadoğu olacaksa bir anlamda ulus devlet modellerinin de teorik anlamda en azından askıya alındığı bir Orta Doğu yaklaşımı var demektir Amerika'nın. **Tüm bunlara bakıldığında Orta Doğu'da geleceğin belirsiz olduğunu söyleyebiliriz.**

Şimdi oradan Türkiye'nin Suriye'ye bakışına, süreçle bağlantılı bir anlam taşıdığı için oraya geleyim. İsrail, 7 Ekim 2023'ten sonra Gazze Savaşı üzerinden bölgede hegemon bir başat güç olarak sahneye çıktı. Bununla birlikte İran ve bütün vekilleri Orta Doğu sahnesinde bastırıldı, dışarı itildi. Lübnan'da Hizbullah, Filistin sahnesinde Hamas, Yemen'de Husiler ve Başşar Esad'ın Baas rejiminin çöküşüyle İran'ın en önemli müttefiki olan Suriye'nin kendisi... İran'ın sahneden dışarı itilmesiyle ve bunun Amerikan politikasının temel hedefi olması ile birlikte Amerika nezdinde Türkiye bir denge unsuru olarak algılanıyor.

Geldiğimiz noktada bunun sonucu ne oluyor?

HTŞ terör örgütü listesinden çıkarıldı. Ayrıca, ABD, Türkiye ile İsrail'i uzlaştırmaya çalışıyor. Trump, Netanyahu'yu Şubat ayında ilk yabancı devlet başkanı olarak Beyaz Saray'da kabul ettiği sırada **"Erdoğan**

benim çok iyi dostumdur. Çok büyük bir iş yaptı. 2000 yıldır herkes Suriye'yi almak istiyor. Kimse alamadı Suriye'yi. O aldı” dedi. Bunlar tarih gerçekliğiyle hiç ilgisi olmayan bir takım lâflar. 2000 yıldır Suriye'yi kim almak istiyordu da alamadı? Biz Suriye'yi mi aldık? Ama bu noktada önemli olan Trump'un bu sözleri değil. Önemli olan, Trump Amerika'sının Suriye üzerinde Türkiye ile İsrail arasında bir uzlaşmayı amaçlaması.

Şimdi SDG ile bunu bağlarsak; Amerika için Suriye sahasında hem SDG, ve hem de ve daha da ön planda İsrail ve Türkiye var. Bunların hepsi İran'ın merkezinde bulunmadığı, Amerikan güvenlik şemsiyesi altında bir arada bulunabileceği bir Ortadoğu sistemi içinde öngörülüyor.

Gazze'deki gelişmelerle birlikte de ABD'nin Körfez üzerinden Ortadoğu'nun özellikle ABD yatırımları için geniş bir ticaret alanına açılmasına dair bir öngörüsü var.

Süreyi daha fazla aşmamak için devam etmeyeceğim ama Türkiye'nin Suriye'ye bakışını ve bunun süreçle ilgisini tartışma kısmında konuşacağız.

➤ Osman Sert

Öncelikle ev sahiplerimize çok teşekkür ediyorum. Burada olmak çok güzel, değerli dostları bir arada görmekten çok mutluyum.

Ev sahiplerimizden Bülent Bey'in değindiği jeopolitiğe geri dönelim: **Türk-Kürt kardeşliği jeopolitik bir mecburiyet meselesi...** Türkiye'de bir siyasi parti, Kürt oylarını almadan merkez parti olamaz. Benzer durum jeopolitik olarak da geçerli. Türkiye için Kürtlerle işbirliği yapmadan, öyle ya da böyle kısmi ya da bütüncül bir koalisyon yapmadan, Ortadoğu'da anlam ifade etmek de mümkün değil. Bu Arap ülkeleri için bu derecede geçerli değil çünkü Arap ülkelerinin bölgede nüfus ve kültürel derinlikleri var ama Türkiye'nin bölgede benzer bir derinliğe sahip olabilmesi için mutlaka Kürtlerle beraber hareket etmesi gerekiyor. Bu aslında Kürtler için de geçerli.

Son dönemde Cumhurbaşkanı **“Türk-Kürt-Arap”** ifadesini kullanıyor. Her ne kadar bu Arap kelimesi oraya geldiğinde buna gösterilen ideolojik tepkileri çok anlamlı bulmasam da, üçüncü ayak o kadar gerçekçi değil, en fazla Suriye'yle bağlayabilirsiniz. Buna Suudi Arabistan'ı ya da Körfez'i ekleyebiliyor musunuz? Ama Türk-Kürt bağlamı hala gerçekçiliğini koruyor.

Suriye'ye gelince çok önemli bir nokta var: zamanın ruhu dönüşüyor bölgede ve YPG'nin bu dönüşen ruhu okuyabilmesi gerekiyor. **YPG ısrarla bir zaman kapsülünün içerisinde kendisini tutmaya ve mümkünse zamanı durdurmaya çalışıyor.** Bu mümkün değil.

10 Mart Anlaşması'ndan bu yana yaşananlar çok iyi gitmiyor açıkçası. En son Mazlum Abdi bir açıklama yaptı, görüşmeler devam ediyor, Şam ile diyaloglar devam ediyor dedi. Bunlar nispeten pozitif ama

Halep'te yaşananlar bile sürecin kırılğan olduğunu gösteriyor. YPG hala asker almaya, mevzi kazmaya, üs inşa etmeye devam ediyor. Bunlar da Suriye ordusuna entegrasyon anlamında YPG'nin psikolojik zemininin çok hazır olmadığını söylüyor. Fakat şunun görülmesi gerekiyor: Bundan sadece 15 ay öncesine baktığınızda bugünkünden bambaşka bir Ortadoğu var. Rojava'nın ve YPG'nin meşruiyetini sağlayan en önemli aktörlerden birisi Beşar Esad idi, şu anda yok. Bunu sağlayan en büyük aktörlerden biri Rusya'ydı, artık yok. İran vardı, artık yok. Örgüt bağlamında baktığımızda da Hizbullah bölgenin en önemli aktörüydü, an itibariyle yok. Yok demek için biraz erken ama PKK kendini feshedeceğini söyledi. Artık belki bir sene sonra işler yolunda giderse PKK yok -ki bunu az önce Mithat Hoca da söyledi, Abdullah Öcalan da bu dönemin kapandığını net bir şekilde ortaya koydu. Suriye'deki birçok direniş örgütü yok. Hamas dün itibariyle bildiğiniz anlamda yok. Başka bir yapıya dönüşmek zorunda.

Bu kadar büyük bir dönüşümün içerisinde YPG bundan 15 ay önceki zamanı dondurmak, o günkü Rojava'nın sınırlarını, siyasal güvenlik yapılanmalarını korumak ve o şekilde kalmak istiyor. Buna bölgenin ve aktörlerin tahammül etmesi çok kolay değil. Genel sürecin akışı buna müsaade etmiyor. Dolayısıyla ben burada bu zaman kapsülünden YPG'nin çıkması gerektiğini düşünüyorum.

Önünüzdeki senaryolar neler? Birincisi, statükonun devamı. Ben bu statükonun devamını çok muhtemel bulmuyorum. Çünkü önümüzdeki sene itibariyle Şam Yönetimi'nin yeni taahhütlere girmesi ve ülkenin yeniden kalkınması için paraya ihtiyacı var. Paranın kaynağı petrol, petrol YPG'nin elinde. Şam'ın hiçbir şey olmamış gibi bunu kabul etmesi çok kolay değil. Bir bütünlüğü korumak istiyor. Hem ekonomik hem siyasi hem güvenlik bağlamında. Ankara için benzer bir zaman baskısı var. Özellikle de süreç anlamında önemli. Dolayısıyla ben statükonun çok sürdürülebilir olduğunu düşünmüyorum.

Benim ana senaryom, aynı zamanda arzu ettiğim senaryo, Amerika'nın da burada yapıcı bir rol oynayabileceği düşünüyorum, bir mutabakata varılması konusunda. Bu kolay olmayacak ama bence burada önemli olan YPG'nin daha yapıcı bir şekilde sürece katkı sağlaması. Bu olduğu takdirde süreç daha iyi gidecektir. Olumsuz senaryo, bu hiç küçümsenecek bir senaryo değil, bir çatışma ortamı. Dediğim gibi Halep bunu gösterdi. Eğer süreç yeteri kadar iyi yönetilemezse Suriye'yi kapsayacak bir çatışma süreciyle karşı karşıya kalabiliriz. YPG güçlü bir örgüt. Karşısında da bir güç yapılanması var ve bu çok uzun sürecek bir çatışma ortamına zemin hazırlayabilir. Bu da ne Şam için ne Kürtler için ne de Türkiye için iyi olacak bir senaryo. Şu anda Suriye'de sürecin yavaş gitmesi bile Türkiye'deki süreci zehirliyor, yavaşlatıyor. **Komisyonun bazı konularda adım atmamasının ana sebebi Suriye'de bir mutabakata hala varılamamış olması.** Bu yaklaşım doğru değil belki ama orada bir ilerleme sağlanmasının çok daha önemli olduğunu düşünüyorum.

Tekrar ediyorum, zamanı durdurmak mümkün değil. Eğer bu Rojava için dursa bile diğer aktörler için durmuyor. Sadece Orta Doğu'daki gelişmelere bakalım. Cumhurbaşkanı Erdoğan Beyaz Saray'a gidiyor, görüşmeler yapıyor. Az ya da çok mutabakata varıyor. İsrail-Filistin meselesinde bir mutabakat oluşuyor. Türkiye'nin aktörlüğü yeniden tanımlanıyor. Birçok eleştiriye rağmen bir aktör olarak orada varlığını sürdürüyor.

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

Şam'da ne olup bittiğini hızlı bir şekilde takip ederseniz her gün Şam'daki bakanlıklar, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Güvenlik Bakanlığı, Adalet Bakanlığı bir çok ulusal ve uluslararası aktörle görüşüyor ve yeni bir ülke inşa ediliyor. Bu kadar bir dev dönüşümün içerisinde Suriye'de Kürtler kendilerini bunun dışında özerk, izole, oksijen çadırında tutmaya daha fazla tahammül edemezler. Buna bölge jeopolitiği de bence izin vermeyecektir. Bu Kürtlerin ve bölgenin de çıkarına değil zaten. Dolayısıyla orada bir ilerleme sağlanması lazım.

Tabi herkesin zihninde, aynı olmasa da, bir örnek var: Kuzey Irak'taki Kürdistan Bölgesel Yönetimi. Fakat Irak ve Suriye aynı değil. Irak kabaca 50 milyon, Suriye 25 milyon, her ne kadar iç savaş sebebiyle de çok iyi bir nüfus tahmini öngörmek kolay değilse de... Irak'ın en büyük 5 şehrinin ikisi Kürt şehri; Erbil ve Süleymaniye, yanında Bağdat, Basra ve Musul var. Suriye'nin en büyük 5 şehri içerisinde Kürt şehri yok. Dolayısıyla **aynı demografiden bahsetmiyoruz, Irak'taki örneği Suriye'de uygulamak çok kolay değil.** O yüzden bence Kürtlerin Suriye'de merkezi devletin bir kurucu aktörü rolünü oynayabilmeleri gerekiyor. Belli bir bölgede kendilerince **"neredeyse bir azınlıkmiş gibi"** daha özerk bir yerdense Şam'da daha çok söz sahibi olabilecek bir oyunun parçası olabilmeleri gerekiyor. Tabii ki güvenlik problemleri var, arada dökülmüş kan var, her iki tarafın için de sır olmayan bir şey. Ama burada rasyonalitenin galip gelmesi gerekiyor. Çünkü Şam yönetimi ısrarla **"ben İsrail'i tehdit etmiyorum, İsrail ile anlaşma yapacağım"** diyor. İsrail'e güvendiği için mi, sevdiği için mi, İsrail ile yaşamak istediği için mi? Hayır, mecbur olduğu için. Dolayısıyla bu mecburiyetleri birlikte okuyup bir yere varılabilir diye düşünüyorum

Son bir nokta da Panorama TR'nin bu PKK'nın silah bırakması sürecinde yaptığımız araştırmada **"Suriye'de Kuzey Irak benzeri bir oluşum olursa ne dersiniz?"** diye sorduğunuzda şaşırtıcı şekilde çok sert bir tepkiyle karşılaşmadık. Soruyu nasıl sorduğunuz da önemli tabii. **"PKK'nın kontrolünde bir Kuzey Suriye'ye ne dersiniz?"** diye sorarsanız menfi cevap alırsınız. Daha dengeli bir soruyu sorduğumuzda, **"Kuzey Irak'takine benzer bir Kürt oluşumu olursa ne dersiniz"** dediğimizde, iyi ilişkiler kurulmalı %30; Türkiye bunun karşısında yer almalı %38; kendi haline bırakmalı %17; fikrim yok %15.

Dolayısıyla Türkiye toplumunda Suriye'deki oluşuma dair devlette gördüğümüz sert söylemden biraz daha mesafeli ve dengeli bir yaklaşımın olduğunu görüyoruz.

➤ Mehmet Alaca

Ben de teşekkür ederim davetiniz için. Tabi bu konuları kısa bir sürede ele almak çok zor. Ama genel olarak bazı spotlar belirledim, tartışmanın ilerleyen vakitlerinde detaylandırırız.

Cengiz Bey'in de çok net çerçevelediği gibi, 7 Ekim'den sonraki bölgesel jeopolitik kırılma İran'ı bölgeden uzaklaştırdı, devlet dışı aktörlerin de zayıflamasını beraberine getirdi. Daha da önemlisi bence bölgede, orta vadede bir fenomene dönüşecek bir resim de gelişmeye başladı. Zayıf devletlerin, özellikle Suriye ve Irak gibi, merkezîyetçi güç istencinin artacağı bir denklem geliyor. Suriye'de **şu an merkezîyetçilik krizini** çok net bir şekilde görüyoruz. Irak'ta da bu bir fenomene dönüşmeye başlıyor. Biz tam bu dinamikler içerisinde Türkiye dışındaki üç ülkeye yayılan PKK meselesini, Kürt meselesini konuşmaya çalışıyoruz. Tabii benim daha yoğunlaşmak istediğim şey Irak, IKBY ve İran. Irak ve IKBY ev sahipliği yaptıkları gerekçeyle; İran ise, bence Türkiye'de hiç konuşulmuyor, özellikle 7 Ekim sonrası bölgesel etkisinin daralması açısından ama İran hala bu meseleyi yönlendirme kapasitesine sahip olduğu için çok ıskalamadan konuşmak lazım.

Öncelikle Irak çok uzun süredir hem Kürt meselesinden hem de PKK meselesinden bir Türkiye ve IKBY sorunu olarak tanımladığı için uzak durdu. Ama IŞİD sonrası, PKK'nın Kürdistan coğrafyasının dışına çıkması ve Sincar'da, Kerkük'te varlık göstermesi üzerine Türkiye'nin askeri ve diplomatik baskıları eklenince Irak bir şekilde kendi sorunu olduğunu kabullenmeye başladı. Nitekim geçen yıl PKK'yı yasaklı örgüt listesine aldı.

Son dönemde de özellikle PKK'ya ev sahipliği yaptıkları nedeniyle MİT, Irak istihbaratı ve Kürdistan Bölgesi ciddi bir eşgüdüm içerisinde. Fakat Bağdat hükümetinin süreci desteklemesine rağmen, İran yanlısı milis gücü Haşdi Şabi'nin çeşitli grupları bu sürece hükümetin yoğun destek vermemesi gerektiği noktasında tartışmalar sürdürüyor. Bu daha çok İran eksenli bir tartışma olarak devam ediyor.

Yine Irak Federal Hükümeti stabilizasyon perspektifiyle, Türkiye'nin PKK'ya dönük operasyonları ile gündeme gelen kendi egemenliğine yönelik tartışmalar ve Kalkınma Yolu gibi büyük projeler nedeniyle PKK meselesinin bitmesi gerektiğini savunuyor son dönemlerde. Özellikle biliyorsunuz Irak deyince aklımıza hep terör örgütleri gelir; El-Kaide, IŞİD gibi aktörler gelir. Irak son dönemde bu imajı değiştirmek için de bir şekilde PKK'nın silahsızlandırılması meselesine çok yatırım yapmaya başladı. Ama hala hem Irak'ta **hem de Türk medyasında konuşmadığımız şeyler var:** Mahmur'un geleceği ve Sincar meselesi ne olacak. Çünkü Sincar; Irak, Kürdistan Bölgesi, İran ve PKK arasında fragmente olmuş bir bölge.

İki hafta önce Bağdat'taydım, hem başbakan ile hem de güvenlik yetkilileriyle görüşme imkanı buldum; hepsinin ortaklaştığı şey, bu sürecin en azından silahlı boyutunun sona ermesi gerektiği, "**sonrasına ise bakarız**" gibi bir yaklaşım var. İkinci aşamayı şu an onlar konuşmuyor. Ama bunu negatif anlamda etkileyecek faktörler var. Seçim süreci geliyor. İran bugün her ne kadar kendi içine dönmüş olsa bile İran'ın

etki kapasitesi Irak'ı çok etkileyebilecek. Ya da İran yanlısı aktörlerin tutumu ne yönde değişeceğini henüz bilmiyoruz. Özellikle İran-İsrail savaşının bir “ikinci raundu” gelirse bu sürecin etkileneceği çok açık.

İkinci bağlam ise IKBY. Hem elitler hem de toplumsal boyutta bu sürece dair heyecan yüksek. Geçen hafta sonu Erbil'deydim. Öcalan'ın örgüte çağrı yaptığı gün ve Bahçeli'nin Öcalan'a çağrı yaptığı gün de Erbil'deydim. O sevinci, o hevesi çok yoğun bir şekilde gözlemledim. Hatta bu konudaki hissiyatları da bizden daha yüksek. Ama bir endişe hali de var. Ancak bu sürecin etkilediği olumlu gelişmeleri de görebiliyoruz: Dün Süleymaniye hava sahası 2 yıl ardından açıldı. Yani sürecin Irak Kürtleri nazarında ilk somut meyvesini dün görmüş olduk.

Bu süreç hem bölgedeki Kürtlerin kendi aralarındaki ilişki ve rekabete dair bir şeyler söyleyecek hem de bu Kürt aktörlerin Ankara ile ilişkileri noktasında da bir çerçeve sunacak. Sürecin olumlu gelişmesi, fragmentasyon ve rekabet içindeki Kürt aktörlerin ilişkilerini normalleştiriyor. Son dönemde gözlemliyoruz: KDP ile KYB arasında bir yakınlaşma ve normalleşme hali var. Biliyorsunuz PKK ve KDP arasında uzun süredir bir çatışma hali vardı. Ölümlü çatışmalara dönüşmeye başlamıştı. Bu süreçle birlikte KDP liderleri, Neçirvan ve Mesud Barzani, Mazlum Abdi ile görüştüler. Suriye'ye çeşitli çağrılar da yapıyorlar bu bağlamda. Bütün bölgesel Kürt aktörler açısından bir normalleşme gelişti. Ankara-KYB arasında bir normalleşme geliyor. Bu sürecin ilerlemesi Kürtlerin kendi arasındaki bütünlüğü de güçlendirecek durumda. Ama şu an sahada sürecin ne bağlamda gittiğini henüz bilmiyoruz. Silahsızlanma durumu da, silahlara tekrar dönme meselesi de Türkiye ve Irak hükümetinden çok IKBY'yi daha çok etkileyecek, o açıdan bir endişe hali de var.

Hızlıca İran'dan da bahsedebiliriz. İran'ın asıl meselesi bu süreç değil ama süreçle ilişkili olan dinamikler İran için de önemli. Suriye'deki SDG sürecindeki etkisini, Sincar'daki gerilimlerdeki pozisyonunu biliyoruz. Irak'taki nüfuz alanlarını, yönlendirme kapasitesini, KYB ile ilişkilerini ve hatta KYB'nin Ankara ile ilişkilerini ne ölçüde manipüle ettiğini biliyoruz. Daha da önemlisi, Ankara-Tahran arasındaki bölgesel rekabeti de dikkate aldığımızda, Suriye'de boşalan alana Ankara girdi. Türkiye, kısmen Irak'ta da etkisini ekonomik olarak güçlendiriyor. Bu süreçten sonra siyasal zemin de güç kazanacak. Tüm bunları dikkate aldığımızda İran'ın PKK meselesinin olumlu bir şekilde sonuçlanmasını istemediğini gözlemliyoruz. Bugüne kadar çok somut bir açıklama yapmadılar ama en son Erbil'e gittiğimde, IKBY'nin önde gelenlerinden biriyle konuştum. Neçirvan Barzani'nin son İran ziyaretinde Tahran yönetiminin kendilerine **“bu süreç başarıyla sonuçlanırsa biz ne yapacağız”** dediklerini söyledi. Tabii bu sefer kendi Kürt meseleleriyle uğraşmak durumunda kalacaklar. Irak'tan bahsederken söylediğim gibi, İsrail'le savaşın “ikinci raundunun” Irak'ın hem askeri sahasına hem de siyasetine çok etki edeceği açık. Bugün Irak'ta hükümetin ve güvenlik mekanizmasının dinamosunun İran yanlısı aktörler olduğunu dikkate aldığımızda, bence çok asli bir şekilde düşünmemiz gereken şeylerden biri PKK üzerinde de etki gücüne sahip olan İran. Bunu, bölge gerçekliğini hesaba katıp değerlendirmeliyiz.

Birinci Oturum: Tartışmalar

Konuşmaları takip eden tartışmalarda jeopolitik dengeler, Suriye'deki gelişmeler, SDG ve HTŞ arasındaki müzakereler, Suriye'de Türkiye'nin potansiyel rolü ve aktörlerin tutumu ele alındı.

Tartışma bölümünde üzerinde tartışılan ana mesele Suriye'nin geleceğini şekillendirecek aktörlerin tutumları ve buradan doğacak risk ve fırsatların değerlendirilmesiydi. Ankara'nın ve SDG'nin siyasi tercihleri bu minvalde en çok tartışılan mesele oldu. Konuşmaların ardından ilk olarak bir katılımcımız SDG'nin müzakerelerde yapıcı bir rol üstlenerek müzakerelerin devamını sağladığını vurguladı ve olası anlaşmazlık noktalarının, özellikle YPJ'nin durumunu belirterek, altını çizdi:

(...) Bu konuda ilerlendiğinde, aslında bir zaman kapsülü içinde kalınmadığını, farklı bir formülle, bir başka bütünleşme yoluyla bir başka formül arandığını, bu formülün de oluşmaya başladığını gösteriyor. Yani süreç ilerliyor orada. (...) Ve Şam'daki son toplantıda, Şam'daki geçici yönetimin temsilcilerinin karşısına, savunma bakanının da karşısına YPJ'den bir temsilci oturtuldu özellikle. Şam'daki geçici yönetim, kendi dünya görüşünü yansıtacağı bütünsel bir Suriye'nin tahayyülünü kuruyor ama Suriye'nin geleceğinden söz ederken bu kadınlara ne kadar yer ayrılıyor?

Aynı bağlamda yapılan yorumlarda Suriye'deki anlaşmazlık noktalarının temelinde HTŞ ve SDG arasındaki vizyon farkının olduğu da ifade edildi. Bunun görünür olacağı yer olarak YPJ saflarında olan kadınların Şam'daki orduya entegrasyonu meselesi ile okullarda okutulacak müfredatlar üzerinden ayrışmalar yaşanabileceği aktarıldı.

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

Olası anlaşmazlık noktalarından birinin de Deyrizor ve Rakka'dan SDG'nin çekilme durumu olduğunu ifade eden katılımcımız, SDG'nin tutumunun müzakerelere pozitif katkı yaptığını vurguladı:

Ama Deyrizor ve Raqqa'dan çekilme konusunda zannediyorum ciddi bir tartışma olacak. Çünkü SDG, Deyrizor ve Raqqa'dan çekilmenin kendisinin Arap unsurlarla olan ilişkisini ortadan kaldıracağından çekiniyor ve o nedenle orada biraz daha bu işin zamana yayılması gerektiğini söylüyor.

Bence SDG asla 8 Aralık'tan önceki SDG değil. Yani iki anlamda değil: 1) Şam'la ilişkilerinde artık öyle değil, Şara'yı kabul etti, onunla anlaşma imzaladı, onun meşruluğunu kabul etti, Şara Hükümeti'nin belirlediği bayrağın Suriye'nin temel bayrağı olduğu konusunda bir itiraz geliştirmede. 2) Kendi içinde de... Daha önce ENKS ile hiçbir iletişim yoktu ama ENKS ile ilişkilenemeye başladı. Yani Kürtler arasında bir birliktelik sağlamak konusunda da hareket etti. Dolayısıyla bir zaman kapsülünde değil.

Gelecekte "Suriye" diye bir ülke olacaksa Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi olarak belirtilen alanın sadece SDG tarafından kontrol edilemeyeceğini çünkü Kürtlerin Suriye'de nüfus derinliğinin sınırlı olduğunu ve tek başına petrol bölgesini kontrol etmesinin imkansız olacağını söyleyen bir başka katılımcımız sadece SDG'nin tutumunun tartışılmasını da eleştirdi:

Niye biz Suriye'deki gelişmeleri SDG üzerinden okuma çabasının aynısını Şam yönetimi üzerinden de göstermiyoruz? Sanki Şam'da oturmuş, anayasası olan, kurumsallaşmış, Alevi [ve Dürzi] katliamları yapmamış, medeni [bir yönetim] var! Bunların çoğu [kurumsallaşmamış] selefi [gruplar]. Askeri güçleri ordu demeye elverir mi vermez mi, bunu bile bilmiyoruz. Bunları göz önünde bulundurduğunda SDG'ye nasıl "silahlarınızı Şam'a teslim edin, orası merkezi yönetimdir ve bu durumu kabul edin" diyebiliriz? Böyle bir dünya yok ve olmayacak.

Suriye'de bir mutabakata varılacağına inanan katılımcımız, aktörleri tanımlarken seküler ya da cihatçı olarak adlandırmanın siyaseten faydalı olmayacağını ve Suriye'de istikrarlı bir geleceği sağlamak için karşılıklı adımlar atılması gerektiğini dile getirdi:

Günün sonunda şu esnekliğin gösterilmesi gerekiyor: 10 sene önce El-Kaide'de Amerika ile savaşmış kişi Suriye devlet başkanı olarak Amerikalılarla Amerika'da oturup bir konuşma yapıyor. Burada bir dönüşüm var. Bunun da ne olduğunu anlayarak hareket etmek gerekiyor. Dolayısıyla baştan o dikotomiye seküler bir müfredat ve cihatçı bir yönetim üzerinden inşa ettiğimizde Suriye'de çok varabilecek bir [yer] yok. Burada bir orta yol bulmak gerekiyor ve bu orta yol sadece Şam'ın adım atmasıyla olabilecek bir şey değil.

Aynı katılımcı Deyrizor ve Rakka konusuna da değinerek farklı bir boyutunu değerlendirdi:

Peki oradaki Arap çoğunluk ne düşünüyor? Şam'da sahici bir ortak olup Şam'a mı bağlı olmak istiyorlar yoksa özerk bir bölgede YPG'nin yönettiği bir yerde mi var olmak istiyorlar? Onların görüşünü neden en az YPG'ninki kadar ciddiye almıyoruz? Bunu da düşünmek gerekiyor.

Benzer fikirlerde olan bir başka katılımcımız, Arapların YPG'ye olan bakışına dair fikirlerini dile getirdi:

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

Suriyeli Arapların YPG'ye nasıl baktığı meselesi de çok az konuşuluyor. (...) Bir noktada vazgeçmiş mücadeleden, Esad'ın ve İran'ın katkılarıyla kendi alanına çekilmiş, savaştan da çekilmiş ve Esad'la iş birliği yapmış. Sonrasında petrol bölgelerini ele geçirmiş. Şara yönetimi en son YPG'ye hırsız dedi. Suriye'de büyük yoksulluk var ve paraya ihtiyaç var. YPG, ülkenin en önemli ekonomik kaynağını kontrol ediyor öylece.

Suriye'nin ve özellikle Rojava'nın geleceği konusunda tartışmalar sürerken mutabakata varılmasının gerektiği üzerinde hem fikir olsalar da bir katılımcımız hangi seçeneğin Kürtler için iyi olacağını Türkiye'de yeterince rahat tartışılmadığını, Şam'da yeni bir devlet kurulurken Kürtlerin burada ortak olmasının onlar için de daha faydalı olacağını ifade etti:

Bu Rojava meselesini Türklerin Kıbrıs davasına benzetiyorum. Kürtlerin de bir Rojava davası var ve fazla milliyetçi bir dava. Gerçeklikle de ilişkisi bu milliyetçi hassasiyet yüzünden kırılıyor. Dolayısıyla Kürtlere olan faydası üzerine de açık bir tartışma yürütemiyoruz. Rojava bir cennet değil, hiçbir zaman da olmadı. Hayali bir Rojava var ve orada Barzaniler bile yaşayamıyor. Daha yeni dönebildiler. Öyle bir cennet değil yani. PKK da insanların çok mutlu ve özgürce yaşadığı rejimler kuran bir örgüt değil. O yüzden buradaki Kürtlerin menfaati oradaki birkaç kasabayı "burası bizim alanımızdır, biz kontrol etmeliyiz" fikrine mi bağlı yoksa 1 milyon civarı Kürt nüfusun yaşadığı Suriye yeni bir kuruluşa sahne oluyorken – Amerika da garantör ülkeyken– Kürtlerin bu kuruluşa yer alması mı Kürtlerin menfaatinedir? Bu konu üzerine düşünmek lazım.

Rojava'daki sistemin belli bir oranda demokratikleşmeyi başarabildiğini, eksikliklerinin önemli bir boyutunun hala çatışma ortamının varlığıyla alakalı olduğu yorumunu yapan bir katılımcımız mevcut müzakerelere binaen SDG'nin hızlıca entegre olmasının geçmişte yaşanan acılar ve HTŞ'nin yapısından dolayı zor olacağını söyledi:

(Yaşanan acıları) unutarak değil ama demokratik bir sistemin içine hatırlayarak dahil olmak gerçekleşebilir. Ama o demokratik sistemin içinde eğer kadınların varlığı, kadınların özgürlüğü yoksa oraya bir entegrasyon da söz konusu olmayacaktır.

Türkiye'nin Suriye'deki gelişmelere dair yaklaşımı ve kullandığı dil üzerine de tartışıldı. Hangi aktörün daha esnek olması gerektiği konusunda tartışmalar yapıldı. Bazıları Ankara'yı işaret ederken bazı katılımcılar SDG'yi gösterdi. Bir katılımcımız Türkiye'nin yaklaşımında vurgulanan noktanın "**üniter devlet**" olduğunu ifade etti. Üniter devlet olan Birleşik Krallık sınırlarında bulunan İskoçya'ya, Kuzey İrlanda'ya ve Galler'e; bir başka üniter devlet olan İspanya'nın sınırlarındaki Katalonya'ya ve Bask örneklerine değinerek konuya açıklık getirdi:

Türkiye'dekinden çok daha düşük bir tansiyon var SDG ile Şam arasında. Bu uzlaşma maalesef Türkiye'ye rağmen oluyor. Amerika'nın arabuluculuğu, Fransızların müdahalesiyle oluyor bunlar. Türkiye, Suriye'deki gelişmelere bakış açısını temelden değiştirmeli. Anti-Kürt reflekslerle, önyargılarla ve kuvvetli merkezietçi gelenekle Türkiye'deki yönetimin şeklen aynısının Suriye'de olması isteniyor. Öyle bir şey olamaz Suriye'de.

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

Türkiye’deki sıkıntılardan biri de üniter devlet ısrarı. Kutsal bir laf bu (!). Üniter devlet özerkliğe de kapalı değildir, çok dilliliğe de kapalı değildir. Dolayısıyla herhangi bir ademi merkeziyet talebi söz konusu olduğunda “biz buna karşıyız, toprak bütünlüğünden yanayız, üniter devletten yanayız” refleksiyle Türkiye’de buna karşı çıkılıyor. Türkiye modelinin aynısını 2025 ve sonrası Suriye’sine yerleştirmek mümkün değil. Bu sıkıntılardan Türkiye kendini arındırdığı sürece Türkiye’deki süreç de rahatlayacak.

Etkinliğimizde Türkiye’nin Suriye’deki gelişmeler karşısında kullandığı dili eleştiren katılımcılar olduğu gibi, Türkiye’nin tutumunu “**beklediğinden pozitif**” bulan ve pozitive doğru kaydığını düşünen katılımcılarımız da vardı. Bir katılımcımız “kullanılan dil” tartışmasında herkesin sadece karşı taraftan bir yumuşama beklentisine girdiğini ifade ederek Ahmet eş-Şara’ya olan tavrın da değişmesi gerektiğini, mevcut dilin açıklayıcı gücünün zayıf olduğunun altını çizdi:

Erdoğan, SDG diyor. “YPG [way-pi-ci] terör örgütü” diyordu önceden bütün herkes anlasın diye. “Suriye Demokratik Güçleri” diyor son 3-4 konuşmasında. Fakat mesela bu salonda dahi görüyorum o öfkeyi, Şara’ya gelince “Colani”, “terörist”, “cihatçı”, “selefi”... Bu fazla bir öfke bence. Amerikalılar kendilerine saldıran El-Kaide’nin eski bir mensubuna bu kadar öfkeli değiller, ona bir şans tanıyorlar. Körfez ülkeleri buraya bir şans tanıyor.

Bu adam İŞİD’li değil, İŞİD’in kurulmasına karşı. Nusra’yı kurmuş, El-Kaide’ye biat etmiş sonra 2016’da El-Kaide’ye biat etmekten vazgeçmiş. Böyle bir örnek de yok yani ilk önce biat edip sonra vazgeçen. Bu örgüt Suriyeli çünkü. Bu örgüt Türkiye’de, Fransa’da, Amerika’da terör faaliyetleri yapmış da değil. Esad’la savaşmış, muhaliflerle savaşmış, İŞİD’le savaşmış, YPG ile neredeyse karşı karşıya gelmemiş.

Tartışmanın ilerleyen bölümünde katılımcılardan biri, Türkiye’nin Irak ve Kürdistan (IKBY) Bölgesiyle yürüttüğü müzakereleri anlatarak ilişkilerin iki başlık üzerinden şekillendiğini söyledi: Türkiye’nin güvenlik gerekçeleriyle IKBY’de özellikle Süleymaniye merkezli uçuşları kısıtlaması (ve bu kısıtlamanın KYB-Ankara ilişkilerinde bir pazarlık başlığına dönüşmesi) ve Türkiye ile Irak arasında uzun yıllardır kriz konusu olan Dicle-Fırat su paylaşımının, Erdoğan’ın Bağdat ziyareti sırasında ilk kez yazılı ve kurumsal bir çerçeveye kavuşturulması. Katılımcı, bu başlıkların Bağdat’taki tereddütleri yönetmek için de kullanılan siyasi araçlar olduğunu belirterek şöyle dedi:

“Bağdat’ta bazı kesimler ‘Biz Türkiye’nin terörden arındırılması meselesine niye bu kadar ıstıyakla davranıyoruz?’ yakınmasında bulunuyordu... Su anlaşmasında bir çerçeve olsun beklentisi vardı. Türkiye buna yanıt verdi.”

Katılımcımız, Kalkınma Yolu projesinin Türkiye açısından ekonomik diplomasinin güvenlik boyutuyla birleştiği yeni bir politika eksenini olduğunu ifade etti:

“Türk dış politikasında son birkaç yıldır çok görünür olan şey şu: ekonomik ilişkiler dış politikanın majör meselelerinden birine dönüştü... Kalkınma Yolu meselesi bunlardan biri.”

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

Güzergâha ilişkin tartışmalarda projenin IKBY'yi devre dışı bırakma riskine işaret ederken, son planlamanın Duhok üzerinden şekillendiğini aktardı:

“Bu güzergâh 11 vilayetten geçiyor. Dümdüz bir arazi. Kürdistan’ın temel endişesi ‘referandum benzeri bir kriz olursa tekrar bypass edilir miyim?’ Fakat yolun Duhok’tan geçmesinde anlaşılmasıyla bir formül bulundu gibi görünüyor.”

Son olarak bölgesel güvenlik tartışmalarında İran–İsrail geriliminin yeni bir çatışma dalgasına yol açabileceği değerlendirildi. Katılımcımız, Erbil’in bu gerilimin merkezine oturduğunu, milis hareketliliğinin artması halinde mevcut PKK dosyasının ikincil plana konulabileceğini ifade etti:

“İsrail ve İran’da savaşın ikinci raundunun elinin kulağında olduğu biliniyor. Haşdi Şabi bu kez angaje olacak. ABD dört İran yanlısı milis grubunu terör listesine aldı. Erbil’de ciddi bir endişe var. İran bütün balistik modellerini Erbil üzerinde deneyerek geliştirdi.”

Sürecin Birinci Yılı: Toplum ve Siyaset için Perspektifler, Riskler ve Fırsatlar

➤ Başlangıç Konuşmacıları

- Moderatör: **Banu Güven**, Gazeteci
- **Ayla Akat Ata**, Siyasetçi & TJA Aktivisti
- **Emine Uçak**, Araştırmacı-Yazar & CHP PM Üyesi
- **Ömer Serdar**, Siyasetçi & AK Parti MKYK Üyesi

Türkiye’de siyasete ilgi sınırlı olsa da beklentiler yüksek. Kürt meselesi, siyasi rekabetin merkezine yerleşirken, süreç önceki deneyimlerden farklı olarak toplumsallaşma zemini yaratmakta zorlanıyor. Ayrıca, Suriye meselesi ile Türkiye’deki silahsızlanma sürecinin nasıl ilişkilendirileceği —önceliğin nerede olması gerektiği— tartışmaların önemli bir parçası. CHP’ye dönük yargı baskısı, kayyum uygulamaları ve iktidar–muhalafet içi ayrışmalar ise yeni riskler doğuruyor. Bu oturumda, toplumun değişen beklentilerini, siyasetin kapasitesini ve sürecin geleceğini şekillendirecek senaryoları ele aldık.

Oturumun anahtar soruları şunlar oldu:

- **Toplumun sürece dair beklenti ve kaygıları nasıl değişti?**
- **Siyasetin rolüne dair beklenti artarken kapasite ne durumda?**
- **Cumhur İttifakı, CHP ve DEM Parti’nin pozisyonları nasıl evrildi?**
- **Rojava/Suriye’nin sürecin önüne şart konulması doğru mu, öncelik nasıl olmalı?**
- **CHP’ye dönük yargısal süreç ve kayyumların hala görevde olması geleceğe dair ne söylüyor?**
- **İktidar ve muhalafette süreçle ilgili ayrılıkları besleyen faktörler neler?**

Bu sorular etrafında fikirlerini sunmak üzere konuşmacılarımız oturumumuzun başında kısa birer başlangıç konuşması yaptıktan sonra katılımcılarımız soru ve yorumlarıyla tartışmayı zenginleştirdi. Toplantının ikinci oturumu siyasetçi ve TJA aktivisti Ayla Akat Ata’nın konuşmasıyla başladı.

➤ Ayta Akat Ata

Öncelikle Kürt Çalışmaları Merkezi'ne, RAWEST Araştırma'ya ve BAYETAV'a böyle bir organizasyonda bizleri buluşturduğu için teşekkür ediyorum. Çok önemli bir konuyu ele alıyoruz. Siyasetin bu konuda söylem ve eylem düzeyinde tutarlılık göstermesi, sürecin başarısı açısından belirleyici olacak. Ancak mevcut durumda, net bir söylemin oluşmadığı ve buna paralel olarak eylemsel bir yönelimin de ortaya çıkmadığı görülüyor.

2013'te İmralı Adası'na gerçekleştirdiğimiz ziyaret sırasında, 2012 yılının karanlık atmosferine rağmen adada yürütülen görüşmelerin zaten başlamış olduğu ve belirli bir ilerleme kaydedildiği anlaşıyordu. Ziyaretin ardından, sürecin gizli tutulması planlanıyorken, biz henüz yoldayken Yıldırım Bey tarafından "Ada'ya siyasetçiler gitti" şeklinde bir tweet atıldı.

2012 yılı, birçok açıdan zor bir yıldı. 2011 Temmuz'undaki Silvan Olayı sonrasında çatışmalı süreç yeniden başlamış, 2012 yılı boyunca PKK'li gerillaların Türkiye'de özellikle Botan hattında alan tutmaya yöneldiği bir dönem yaşanmıştı. Bu süreçte örgüt, ilk kez belirli bölgeleri savunma stratejisiyle korumaya çalışmış; devletin operasyonlarına karşı savunma pozisyonu almış ve yoğun bir eylemlilik ortaya çıkmıştı.

Bu dönemin gergin atmosferi içinde, parlamentoda yedi milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılacağına ilişkin tartışmalar sürerken İmralı Adası'na bir ziyaret gerçekleştirileceği bilgisi verildi. Gerekli başvuru tarafımızca yapıldı ve 3 Ocak 2013'te ziyaret gerçekleştirildi. Ancak görüşmeler sonuçsuz kaldı ve 2015 Nisan'ında son buldu.

2013-2015 sürecinde yapılan tartışma ve değerlendirmelerin tamamının 2024 Ekim'inden sonra arkadaşlarımızın gerçekleştirdiği ziyaretlerde yeniden ortaya konduğunu görüyoruz. Daha da geriye

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

gittiğimizde -kamuoyuna yansımayan bazı görüşmelere tam olarak hâkim olmasak da- 1993'e kadar uzanan temas ve değerlendirmeler mevcut. 1993'te kamuoyuna açık şekilde ifade edilen görüşlere bakıldığında, 2024'te dile getirilenlerin büyük ölçüde aynı çizgide olduğu açıkça görülüyor. Bununla beraber Kürt Sorunu'nu ortaya çıkaran nedenler ortada dururken ve sorunun çözümü için atılması gereken adımlar atılmamışken; defalarca sağlanan negatif barış ortamının yapısal dönüşümler olmadan pozitif barışa evrilmesi mümkün değildi. Bu durumu acı biçimde tecrübe ettik; zira her kesinti, beraberinde ciddi bir yıkım getirdi.

Bugün de sürece, son on yılın birikimiyle başlanıyor; ancak bu birikim olumlu değil; aksine ağır ve olumsuz bir deneyim alanına işaret ediyor. Bu alanda Türkiye Toplumunun hassasiyeti sıkça dile getirilse de, Kürt Toplumunun sürece dair hassasiyetinin de aynı düzeyde olduğu ve sürece ilişkin kaygılarının inkâr edilemeyeceğini söyleyebiliriz.

Süreci yakından takip edenlerin hatırlayacağı üzere, 2015'te sürecin sona erdiği dönemde PKK'ye çağrı yapılması, kongrenin toplanması ve fesih kararının alınması gündemdeydi. Ancak tam da bu aşamada çatışmalar yeniden başladı. Yeniden başlayan bu çatışmalı dönemde, ileride bir hakikat ve yüzleşme sürecinin konusu olabilecek, karanlıkta kalan ve muhtemelen tamamen aydınlatılması zor olacak bir dizi olay yaşandı. Buna rağmen, bu yaşanmışlıklar çatışmalı süreci yeniden başlatan kritik eşikler olarak ortaya konabilir.

Bugün itibarıyla gördüğüm ve beklediğim temel husus şudur: İçinde bulunduğumuz sürecin önemini açık ve net biçimde ifade edebiliyoruz. Bir kapı aralanmış durumda; ancak bu kapı yeniden kapanabilir. **Sürecin her seferinde “bırakılan yerden” başlamadığını biliyoruz.** Bu nedenle, kapı aralanmışken toplumun tüm bileşenlerinin -özellikle de dil ve diğer yapısal adımlar başta olmak üzere- Kürt sorununun temel nedenlerini ortadan kaldıracak adımların atılmasına katkı sunması kritik bir önem taşıyor.

Parlamentoda bugün ortaya konan irade önemlidir; çünkü 2013'te başlayan sürecin MHP tarafından sahiplenilmesi söz konusu değildi. Ancak bu tek başına yeterli değil. Sürecin ilerlemesi için hükümetin kararlı bir biçimde sorumluluk üstlenmesi gerekir. Bahçeli'nin “**Kuş tek kanatla uçmaz**” sözünün de işaret ettiği gibi, bu süreç ancak karşılıklı iradeyle yürüyebilir. Bugün bu güç AKP'dedir; yarın başka bir siyasi aktörde olabilir. Önemli olan bunun bir devlet politikası olarak ele alınmasıdır.

Kapı her aralandığında yaşadığımız ortak bir deneyim; edindiğimiz bilgi ve birikim oluştu. Kadınlar, özellikle de TJA'lı kadınlar açısından da bu süreçlere dair önemli bir birikim mevcut. Nitekim kapının en son 2013'te aralandığı dönemde masada yer alabilmek için bir dernek çatısı altında örgütlendik; meclisimizi, icra kurulunu ve yönetim yapımızı oluşturduk. Bu sayede, adadaki görüşmelere derneğimiz KJA'dan bir kadın temsilcinin katılımıyla dahil olduk.

Dünya örneklerinde gördüğümüz temel mesele şuydu: Çözüm Süreci'ne ilişkin başlıklar tartışılırken örgütlü bir kadın gücü masada değilse, atılacak adımların kadın perspektifi ile değerlendirmesi de söz konusu olmuyordu. Bizim örneğimizde, 2013-15 süreci açısından başlangıçta devlet görevlilerinin

kadınların masadaki tartışmalara olası katkılarına dair küçümseyici bir yaklaşımının var olduğunu söylemek mümkün. Oysa çatışma, şiddet ve savaşın merkezinde yer alan coğrafyalarda kadınların farklı ve özgün deneyimlerinin üzerinde durulması gerekirdi.

Bu deneyimler yalnızca Türkiye'ye özgü değil; çatışmaların yaşandığı her coğrafyada kadın bedeni hedef alınarak karşı tarafa mesaj verilmek isteniyor ve kadınlar **"ganimet"** olarak görülüyor. Kürt Kadınlar da özellikle 90'lı yıllarda gözetim, tutuklama veya cezaevi süreçleri dışında, zorunlu göçün ağır bir sonucu olarak da derin bir travma yaşadılar. Faili meçhullerde yakınlarını yitirdiler, gözetiminde kaybettiler. Eş, kardeş veya çocuk savaşçı olmaya karar verdiğinde, bunun ardında çoğu zaman görünmeyen bir kadın hikâyesi vardı.

Bu nedenle, **kadınların savaş ve çatışma deneyimlerinin özgünlüğü, barış ve çatışmasızlık süreçlerinde ayrıca ele alınması gereken bir boyut oluşturuyor.** Dünya genelinde edinilen tecrübeler -özellikle Bosna sonrasında Birleşmiş Milletler'in 1325 sayılı kararı ve devam eden kararları -çatışma ve barış süreçlerinde kadınların rolüne ilişkin önemli bir çerçeve sunmuş durumda.

Bugün geline nokta bir komisyonun kurulmuş olması önemli bir gelişme olarak öne çıkıyor. Parlamentoda bu konuda ilk kez bir komisyon oluşturulması kayda değer bir adım. Ancak elimizde 2011'de kurulan ve Başkanlık Sistemi tartışmaları ile çalışmalarına 2013'te son verilen Yeni Anayasa Uzlaşma Komisyonu çalışmalarına ilişkin birikim de bulunuyor. O dönemde Anayasa Uzlaşma Komisyonu'nun çalışmaları doğrudan Kürt Sorunu'nun çözümünü hedeflemiyor olsa da; ana dil, vatandaşlık, statü ve laiklik başlıklarının komisyonda ele alınması sorunun çözümüne giden yolu açan anayasal bir çerçeve sunuyordu.

O masanın tek kadın ve en genç üyesi olarak görev yaptım. Hem bir deneyim oluştu hem tartışma süreçlerinin nasıl ilerlediğini yakından gözlemleme imkânım oldu. Bugün ise, geçmişte edinilen bilgi ve deneyime sırt dönüldüğünü görüyoruz. Bir komisyonun kurulmuş olması ve temsilin parlamentoda yer alan siyasi partiler yönünden yaklaşık yüzde 95 oranında sağlanmış olması tabii ki önemli ve değerlidir. Sayın Bahçeli'nin bu süreçte üstlendiği rol de ayrıca anlam taşıyor.

Bununla beraber Türkiye'de bugün, Kürt Sorunu'nun nasıl çözülebileceği ve bu doğrultuda atılması gereken yapısal adımların neler olduğu çok açık bir şekilde biliniyor. Bu adımların zamana yayılması kaçınılmaz olacak; dünya çatışma çözümü deneyimleri de bunu açık biçimde gösteriyor. **Bugün ele alınacak daha sınırlı başlıklar, zaman içinde -belki 15-20 yıllık bir süreç- eğer masa devrilmezse, en kritik ve yapısal konuların da tartışılmasına zemin oluşturabilir.**

Her süreç kendi içinde zorluklar ve yol kazaları barındırabilir. Komisyondaki toplantı sırasında bir annenin Kürtçe konuşmasının kesilmesi, toplum nezdinde ciddi bir rahatsızlık yarattı ve **"Sesimizin kesildiği bir ortamda nasıl barışın tarafı olabiliriz?"** sorusu etrafında yoğun değerlendirmeler yapıldı.

Geçtiğimiz hafta eş genel başkanımızın Diyarbakır'da STK'larla yapmış olduğu toplantıda da bu konu açık biçimde ifade edildi. Aynı şekilde, TJA'lı kadınların 1 Ekim'de başlayan Ankara Yürüyüşü'nün finalinde, 7 Ekim'de Meclis bahçesinde ve DEM Parti'nin grup toplantısında attıkları sloganların tartışılma biçimi de sürecin değerlendirilmesi gereken önemli başlıkları arasında yer alıyor.

Bununla birlikte, bu tür sorunların aşılabilmesi için çeşitli yöntemler ve mekanizmalar mevcut. Komisyonun yalnızca kamuoyuna yansıyan görünür yüzünden ibaret olmadığını biliyoruz; geçmiş deneyimler, komisyon çalışmalarının arka planında yürütülen temasların, hükümetle sürdürülen görüşmelerin ve komisyon üyeleri arasındaki çalışma trafiğinin sürecin gerçek işleyişinde belirleyici olduğunu gösteriyor. Dolayısıyla **ortaya çıkan sorunlar, sürecin seyrini belirleyecek kritik eşikler olmakla birlikte, doğru temas ve diyalog kanalları oluşturulduğunda ve arkasında kararlılıkla ve cesaretle durulacak bir yol haritası ile yüründüğünde, aşılabilir nitelikte.**

Bu sorunların aşılmasında Türkiye toplumunun hassasiyetleri gözetilirken, bunun sadece Türk toplumuna yönelik duyarlılıklarla sınırlı olmaması; **tüm toplumsal bileşenlerin hassasiyetlerini kapsayan bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi gerekiyor.** Bir masa kurulacaksa, diyalog yalnızca görünür müzakerelerden ibaret olmamalı; sürecin karşılaşılabileceği olası riskleri öngörebilen, bunların yaşanmaması için ortak bir anlayış ve buna uygun bir eylem birlikteliği oluşturabilen bir mekanizmanın da kurulmasına ihtiyaç var.

Bugün dünyadaki gelişmelere bakıldığında, uluslararası sistemin önemli kırılma anları üzerinden yeniden şekillendiği görülüyor. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki küresel düzen, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan yeni gerçeklik ve 11 Eylül saldırılarından sonra yükselen şiddet dalgasını mevcut döneme zemin hazırlayan temel dönüm noktaları olarak sayabiliriz. Orta Doğu özelinde ise bölgenin yeniden biçimlendiği bir süreçten geçiyoruz. Bu yalnızca bizim yaptığımız bir tespit değil; küresel güçlerin ve hegemon aktörlerin yıllar öncesine dayanan değerlendirmeleriyle de ortaya konulan bir durum. Filistin–İsrail bağlamında yaşanan gelişmeler de, bu dönüşümün daha görünür hâle gelmesine yol açıyor.

Bu süreçte, özellikle 1 Ekim'de gerçekleşen tokalaşmayı Türkiye'de samimi anlamda bir milliyetçilik anlayışının ortaya konulduğu bir adım olarak değerlendiriyorum. Bu gelişme, geçmişteki pratiklerin ya da söylemlerin unutulması olarak yorumlanmamalıdır. 2016–2020 yılları arasında dört kez gözaltına alındım, üç kez tutuklandım; tahliyemden bir ay öncesine kadar HDP'nin kapatılması gündemdeydi ve bu söylemler de aynı aktörler tarafından dile getiriliyordu. Buna rağmen bugün geline nokta aralanan kapının, milliyetçi çevrelerle Kürt Sorunu'nun çözümü eksenli ya da bölgesel istikrarı önceleyen yaklaşımlar arasında belirli bir ortaklaşmaya işaret ettiğini düşünüyorum. Bu, Türkiye'de olası olumsuzlukların önüne geçilmesi açısından da önemli bir imkân sunuyor.

Eğer bugün bu hassasiyet ortaya çıkmışsa, bundan sonraki süreçte diğer toplumsal hassasiyetlerin de Türkiye'de halkların eşit, adil ve ortak birlikte yaşamına yönelik adımlar atılmasına katkı sağlayabileceğini değerlendiriyorum. Ancak bu durum, kurulacak masalara, oluşturulacak tartışma zeminlerine ve hükümetin cesur ve kararlı adımlar atmasına bağlı. Uluslararası çatışma çözümü örnekleri de bunu doğrular nitelikte. Şimdi Türkiye'nin özellikle son yirmi beş yılda biriktirdiği deneyime sahip çıkılması ve

bu birikimle ilerlenmesi gerekiyor. Aksi durumda, “mış gibi” yapılan süreçlerin ülkeye bir katkı sunmadığını geçmiş deneyimlerden yola çıkarak söyleyebiliriz.

➤ Emine Uçak Erdoğan

Son birkaç yılım KSC’de bu toplantıları düzenlemekle geçti; şimdi ise masanın diğer tarafında yer alıyorum. Sabah oturumunda Reha ve Berfin’in belirttiği gibi, Mehmet Ali Çalışkan cezaevinde. Neden cezaevinde olduğu ise konuşacağımız başlıklarla doğrudan ilişkili. [Kent Uzlaşısı dosyasında] “**örgüt üyeliği**” iddiasıyla tutuklu bulunuyor. Batıda yaşayan Kürtleri siyasete katmak, meclis ve belediye üyelikleri için teşvik etmek gibi çalışmalar yürüttüğü—ya da böyle bir organizasyon içinde olduğu—gerekçesiyle yaklaşık altı aydır tutuklu. Bu durum, geçen yıl Aralık ayında yaptığımız toplantıda yoğun şekilde tartıştığımız belirsizlik ortamının ve sürece dair güven sorunlarının bugün hâlâ geçerli olduğuna işaret ediyor.

Dün kendisini ziyaret ettim. Görüşmemiz sırasında hemen Aralık ayındaki toplantıda yaptığı konuşmayı hatırladı. “**Ben o zaman güven meselesini anlatmıştım, oranlardan bahsetmiştim**” dedi. Çünkü bu alanda kendisi de yoğun biçimde çalışıyor. Sabah oturumunda Reha da destek oranının [bir yılda, Türkiye genelinde] 40’lardan 60’lara yükseldiğini söylemişti. Önceden haberi olsaydı o da muhtemelen bir sunum bile hazırlardı; meseleleri bu kadar yakından takip ediyor. Aslında bu durum biraz da sürecin toplumsallaşamamasıyla ilgili. Neden güven meselesini bu kadar konuşuyoruz, bunun arka planı üzerinde durmaya çalışacağım. **Aynı şekilde CHP etrafında yaşananların bunun üzerinde nasıl bir etkisi olduğu da merak ediliyor. Bu bağlamda bundan sonrası için nasıl bir perspektif ortaya çıkacağını ele almak istiyorum.**

Toplumda çözüm sürecine ilişkin arzu, en başından beri güçlüydü. Silahların susması, şiddetin bitmesi ve insanların normalleşmesi, duygular ve geleceğe dair beklentilerle bağlantılı olarak her zaman talep edilen şeylerdi. Ancak konu güvene geldiğinde durum farklılaşıyor; güven rasyonel bir alan ve içinde bulunulan anla ilgili. Bu nedenle insanların bir şeyin gerçekten mümkün olduğunu görmesi, bunun hayatlarına nasıl yansıtacağını hissedebilmesi gerekiyor.

Seçmen araştırmalarında da benzer bir tablo görüyoruz. Sabah oturumunda Mithat Hoca’nın ifade ettiği gibi, insanlar değişimi genellikle riskli ya da zorlayıcı bir şey olarak görüyor. Bu yalnızca Türkiye’ye özgü bir durum değil; kriz dönemlerinde ağır bedeller ödeyen toplumların değişime daha açık olacağı varsayılır, fakat çoğu zaman tam tersi olur ve daha statükocu bir eğilime yönelir. Buna rağmen, insanlar değişimin kendi hayatında somut bir iyileşme yaratacağını hissettiğinde değişimi olumsuz bir unsur olarak görmez. Kısacası, **güven ancak hem sürecin mümkün olduğuna dair işaretlerle hem de bu değişimin bireysel yaşamla temas ettiği noktalarla güçleniyor.**

Bu sürecin kamuoyunun dışında, daha üst düzlemde, aktörler ve karizmatik liderler etrafında tartışılması olağan akış açısından anlaşılabilir; çünkü süreçte herkesin bilmemesi gereken, kapalı yürütülmesi gereken aşamalar bulunuyor. Ancak konu komisyona geldiğinde ve somut ilerlemeler ortaya çıkmaya

başladığında, **“burası seninle ilgili değil, senin adına biz karar veririz ve bu senin için iyi olur”** yaklaşımının artık karşılık bulmadığını düşünüyorum. Türkiye’nin bugünkü toplumsal yapısı ne Kürtler ne de Türkler açısından böyle bir anlayışı kabul ediyor. **Toplumsal geçirdiği sosyolojik dönüşüm, karar alma süreçlerinin yalnızca liderler ve dar bir aktör grubu tarafından yürütüldüğü ve herkesin buna uymakla yükümlü olduğu eski modeller artık örtüşmüyor.** Hem Kürtlerde hem Türklerde kendi görüşünü oluşturma, sürece katılma ve söz sahibi olma talebi çok daha belirgin hâle gelmiş durumda.

Bu nedenle Sevgili Ayla’nın önceki deneyimlerle yüzleşmeye dair vurgusu bu noktaya da bağlanıyor. Türkiye’de hem önceki süreç hem de son beş–altı yıldaki gelişmelerle ilgili iki temel konuda bir yüzleşme yaşanmadı. Birincisi, insanların hafızası var; toplumsal hafıza güçlü ve bu hafıza Kürtler açısından büyük bir yıkıma işaret ediyor. Önceki süreç sonrasında yaşanan travmalar, kayıplar ve yıkımlar henüz ele alınmış değil. Türkler açısından ise süreç bittiği dönemde yükselen düşmanlaştırıcı siyasetle ilgili bir özeleştirici ya da yüzleşme gerçekleşmedi. Ne yaşanan yıkımın nasıl önlenebileceğine dair bir değerlendirme yapıldı, ne de o dönemde neler olduğuna ilişkin kapsamlı bir yüzleşme ortaya kondu. Aynı aktörlerin bu konularda adım atmamış olması, insanların yeniden güven duymasını zorlaştırıyor.

Şöyle düşündüğümüzde, 2023 seçimlerinde öyle bir düşmanlaştırma yaşandı ki, henek süreci öncesi ve sonrasındaki atmosferle birleşince, HDP’ye oy vermenin kendisinin suç gibi görüldüğü bir dönemin normalleştiğini hatırlıyoruz. HDP’li olmayı geçtim, sadece oy vermenin bile kriminalize edildiği bir iklim oluşmuştu. Şimdi, bu atmosferi yaşattığınız insanlara **“Artık durum öyle değil, birlikte yaşam mümkün, bu aktörler makul ve birlikte çok daha iyi bir gelecek kurulabilir”** dediğinizde doğal olarak bir refleks ortaya çıkıyor. Kürtler açısından ise şu soru öne çıkıyor: **“Tamam, bir barış süreci yürütüyorduk ama bunun karşılığı bu muydu?”** 1990’lardan hiçbir şey öğrenilmemiş gibi; terörle mücadele adı altında şiddetin merkezinde kalan insanların yeniden yok sayıldığı, yaşanan kayıpların değersizleştirildiği, medyanın dilinin hızla kışkırtıcı bir çizgiye savrulduğu bir dönem yaşandı. Bu konularda bir özeleştirici yapılmadı. Bana göre, bugün hâlâ taşıdığımız yük tam da bu iki hafızaya dayanıyor.

İkinci mesele, CHP’ye yapılanlardan önce de var olan **“ikili hukuk”** sisteminin şimdi CHP’nin etrafında yürüyen yargı süreciyle birlikte neredeyse “normal” bir durummuş gibi kabul edilmeye başlaması. Sonuçta devleti yöneten bir parti var; bu parti kimi zaman devlet adına konuşuyor, kimi zaman siyaset yapıyor. Ancak hangi rolü üstlenirse üstlensin, insanlar karşısında kendilerini güvende hissetmiyor. Hukukun kişiye göre uygulandığına dair güçlü bir algı var. Aynı cümleyi A kişisi kurduğunda başka, B kişisi kurduğunda bambaşka sonuçlar ortaya çıkıyor. Böyle bir ortamda insanların güven duygusunun zedelenmesi kaçınılmaz. Komisyona gidip konuşan bir akademisyen dahi hukuki güvence ihtiyacından söz ediyor. Bir yandan süreç ilerlemeye çalışırken, diğer yandan böyle bir hukuki belirsizlik atmosferiyle karşı karşıyayız.

CHP ile ilgili meselede ise, partinin etrafında yürüyen sürecin yalnızca bir **“yargı operasyonu”** olarak okunması eksik kalıyor. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta şu: **CHP’nin etrafındaki bu yargı sürecinde, hem Kürt meselesine hem de Türkiye’nin kalıcı sorunlarına dair “başka bir CHP’nin, başka bir ülkenin mümkün olabileceğini” söyleyen kişiler sistematik bir şekilde tasfiye ediliyor.** HDP’ye

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

yönelik geçmiş uygulamalara benzer bir budama söz konusu. Kent uzlaşısında, İBB operasyonlarında tutuklanan ya da görevden uzaklaştırılan meclis üyeleri de bunun bir parçası. Bu kişiler, Türkiye’de Kürt meselesine ilişkin CHP içinde en güçlü sesi çıkarabilecek, farklı bir yönelim önerebilecek aktörlerdi. Aynı durum yalnızca bu mesele için değil, diğer temel siyasal başlıklar için de geçerli.

Bu nedenle şunun altını çizmek istiyorum, eğer CHP’nin bugün komisyon konusunda gösterdiği kararlı tutum, dokunulmazlıklar döneminde de gösterilmiş olsaydı, bugün bambaşka bir yerde olabilirdik. Ancak şu anda, tam da bu tutumu gösterebilecek CHP’lilerin partinin dışına itilmesi ve siyasetten uzaklaştırılması gibi bir durumla karşı karşıyayız. Bu boyutun ıskalanmaması gerektiğini düşünüyorum.

Bir başka konu da şu: **“Siyaset bu sürecin neresinde?”** sorusu sıkça gündeme geliyor. Bana göre en büyük sorun, AK Parti’nin siyaset yapamaması ya da siyaset yapmasına izin verilmemesi. Başkanlık sistemine geçildiğinden beri ortaya çıkan merkezîyetçi yapı, AK Parti’nin kendi içinde siyaset üretmesini de engelliyor. Bu durumun onların açısından da bir sorun oluşturduğunu düşünüyorum. Ancak AK Parti’nin siyaset üretememesi ve siyasal alanının devletin ya da yargının ağırlığıyla bu kadar domine edilmesi, hem Kürt meselesinin hem de diğer temel meselelerin çözümünü zorlaştırıyor. Aynı zamanda sürecin toplumsallaşmasını da ciddi biçimde engelliyor.

Demokratikleşme olmadan da bazı süreçlerin ilerleyebilme ihtimali var; liderler ve karizmatik aktörler etrafında çözüm üretilebilir ve toplum da bir ölçüde buna ikna olabilir. Ancak sabahki oturumda da ele alındığı gibi, Orta Doğu’nun genel tablosu son derece karmaşık. Türkiye de benzer bir karmaşıklığın içinde. İkili hukuk düzeninin bu kadar belirgin olduğu bir ortamda, dağdan gelen bir kişinin -biraz karikatürleştirmek gerekirse- sosyal medyada hakkını savunduğu için tutuklanabildiği bir düzenin sürdürülebilir olmadığını düşünüyorum.

Bu nedenle, hem Kürt meselesi hem de diğer tüm meselelerde ilerleme sağlayabilmek için siyasetin gerçekten konuşulabildiği, siyasal aktörlerin yargı veya başka araçlarla kısıtlanmadığı, herkesin eşit koşullarda söz söyleyebildiği bir zeminin oluşması gerektiğini düşünüyorum. Tartışmaların karikatürize edilmediği, aktörlerin söylemek zorunda bırakıldığı kalıplarla değil, kendi gerçek görüşleriyle konuşabildiği bir siyasi ortam, bu sorunların çözümünü çok daha mümkün kılar. Ben bu koşullar sağlandığında, meseleleri çok daha rahat çözebileceğimizi düşünüyorum. Teşekkür ederim.

➤ Ömer Serdar

Sözlerime BAYETAV'a ve Rawest'e bu organizasyon için teşekkür ederek başlamak isterim. Öncelikle şunu ifade etmeliyim ki, burada da dile getirildiği üzere, toplumda yaygın bir kanaat dolaşımında: **"Bu bir devlet projesidir; devlet ayrı, hükümet ayrı. Devlet başka bir yerde durur, hükümet başka bir yerde."** Bu yaklaşım, belki 20. yüzyılın hantal ve bürokratik devlet tasavvuru için anlamlı olabilir; ancak günümüzün siyasal karar alma ve uygulama mekanizmaları açısından açıklayıcı değildir. Modern devlet pratiğinde, yürütme iradesinden bağımsız bir stratejik sürecin hayata geçirilmesi mümkün değildir. Hükümeti yöneten siyasal irade, sürecin asli unsurudur. Bu nedenle AK Parti'yi sürecin dışında, sorunun çözümüne isteksizmiş gibi konumlandıran okumaların hem analitik hem de siyasal olarak isabetsiz olduğunu düşünüyorum.

Bugün aramızda iktisatçı dostlarımız da var. Bu tür yapısal meseleleri ele alırken, şirketlerin risk analizi yaparken izlediği metodoloji öğreticidir. Şirketler önce küresel riskleri, ardından bölgesel dinamikleri ve sektörün kendi iç gerilimlerini analiz eder; avantajlarla riskleri birlikte tartar. Siyasette de mantık aynıdır. Büyük ve tarihsel bir sorunu çözmeye çalışırken önce şu soruyu sormak gerekir: **"Bu meseleyi hangi iklimde, hangi siyasal ve toplumsal koşullarda konuşuyoruz?"** Bu sorunu çözmeyi başarmış ülkeler, hangi uluslararası atmosferde ve hangi iç dengelerle bu süreçleri yürüttü? Hangi aşamalardan geçerek sonuca ulaştı? Bu karşılaştırma yapılmadan sağlıklı bir yol haritası çizmek mümkün değildir.

Önümüze sıkça konulan İrlanda, Kolombiya, İspanya ve Sri Lanka örneklerine baktığımızda, bu örgütlerin neredeyse tamamının 1960'ların sonlarında, iki kutuplu dünya düzeni içinde ortaya çıktığını görüyoruz. Lojistik ve istihbarat destekleri de o dönemin jeopolitiği içinde, kutupların merkezindeki başkentlerden sağlanmış; kimi zaman bir başkentten, kimi zaman bir başkasından. Dolayısıyla bu yapıların varlığını dış müdahale boyutundan bağımsız düşünmek ciddi bir analitik eksiklik.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, Ayla Hanım'ın da işaret ettiği üzere, 1990'lı yıllarda çözüm süreçleri gündeme gelmeye başladı. O dönemin küresel iklimi bütünüyle farklıydı. Pür liberal bir atmosfer hâkimdi. Temel hak ve özgürlüklerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde genişlediği, normatif olarak güçlü biçimde savunulduğu bir dönemden söz ediyoruz. Devletler yalnızca kendi yurttaşlarına değil, sınırlarının dışındaki bireylere karşı sorumluluklarını da yüksek sesle tartışıyordu. İşte bu iklimde çatışmalar konuşulabildi, müzakere edilebildi ve 2000'li yıllara gelindiğinde büyük ölçüde çözüme kavuşturuldu.

Bizim de bu döneme denk gelen bir tecrübemiz oldu: 2009–2015 süreci. Neden başarıya ulaşmadığı ayrıca ve etraflıca tartışılabilir. Ancak asıl üzerinde durmamız gereken soru şudur: Bugün bu meseleyi hangi iklimde ele alıyoruz? 2008 küresel ekonomik krizinin ardından dünya genelinde ortaya çıkan toplumsal kırılma, devletlerin hızla güvenlikçi ve otoriter reflekslere yöneldiği bir süreci başlattı. Bugün, bir günde yetmiş milyon insanın mobilize olabildiği, büyük göç dalgalarının siyasal dengeleri altüst ettiği

ve milliyetçi refleksleri güçlendirdiği bir dünyada bu meseleyi konuşuyoruz. Bu tablo, içinde bulunduğumuz küresel dezavantajları açık biçimde ortaya koymaktadır.

Bölgesel ölçekte de benzer zorluklarla karşı karşıyayız. Açık söylemek gerekirse, o pür liberal dönemde biz de bu sorunu çözebilirdik. Terör örgütü, Arap Baharı sonrasında maksimalist taleplere yönelmemiş olsaydı, bu ihtimal çok daha güçlüydü. Hükümetlerin eksiklerini burada ayrıca tartışmıyorum. Ancak o dönemde ben parlamentodaydım ve İnsan Hakları Komisyonu Başkanlığı görevini yürütüyordum. Süreç içerisinde bir HDP yetkilisine şu soruyu yöneltmiştim: **“Neden isim vermiyorsunuz? Bu konuşmaların sahada bir karşılığı olacak. Bölgede özerklik iddiaları, kalkışmalar var; insanların çocuklarının uykuları bölünüyor. Bunu görmüyor musunuz?”** Aldığım cevap şuydu: “Biz sizin gibi konforlu bir alanda siyaset yapmıyoruz; silahların gölgesinde siyaset yapıyoruz.” Bu cümle, dönemin siyasal ruh hâlini anlamak açısından son derece öğreticidir.

Türkiye’de Kürt meselesinin toplumsal hafızadaki yerine baktığımızda, Cumhuriyet’in erken dönem ideolojik çerçevesinin Kürt varlığını yok sayan bir anlayış üzerine kurulduğunu görüyoruz. Nedenleri ayrıca tartışılabilir. Ancak o dönemde mesele, belirli bir coğrafyaya sıkışmıştı; ülke geneline yayılmış, ortak bir toplumsal bilinç üretmemişti. Bölgesel isyanlar ve bu isyanlar etrafında şekillenen bir hafıza vardı; fakat ülke çapında müşterek bir farkındalık oluşmamıştı.

Bu durum 1980 sonrasında değişti. PKK’nın ortaya çıkışı ve terör eylemleri, Kürt meselesinin Türkiye genelinde terör eksenli bir hafızayla yerleşmesine yol açtı. Bugün meselenin büyük ölçüde bu çerçevede okunmasının nedeni budur. Buna eylemlerin sınır ötesi boyutu ve Türkiye içindeki saldırılar da eklenince, toplumda **“dış mihrak”** algısı güçlendi. Böylece mesele, çift katmanlı bir güvenlik hafızasıyla kodlandı.

Türkiye toplumunun Kürt meselesine ilişkin algısı büyük ölçüde bu zeminde şekillenmiştir. Osman Beylerin yürüttüğü bir araştırmada “Kürt meselesi var mıdır?” sorusuna katılımcıların yüzde 37’si **“var”**, yüzde 62,8’i ise **“yok”** cevabını veriyor. Bu, meselenin inkârı değildir; sorun olduğunun farkındalar. Ancak hafıza terör ve dış müdahale söylemi üzerinden kurulduğu için bu gerçeği kabullenmekte zorlanıyorlar. İşte yönetilmesi gereken alan tam da burasıdır.

Bugün bir komisyon kuruldu. Ancak bu komisyon, Meclis İhtüzüğü’ne göre kurulmuş bir komisyon değildir. Teorik olarak bu durumun daha geniş bir hareket alanı yaratması beklenirdi; pratikte bunun gerçekleşmediğini görüyoruz. Daha ilk aşamada iki ciddi sorunla karşılaştık. İlki, Kürtçe konuşan kadınların sözlerinin kesilmesidir. Buna kesinlikle katılmıyorum. İhtüzüğe göre kurulmamış bir komisyonda “bilinmeyen dil” gibi bir gerekçe üretmek kabul edilemez. Bingöl’de bir yurttaş size Kürtçe cevap verdiğinde de aynı refleksi mi göstereceksiniz?

İkinci sorun ise sembolik siyasetle ilgilidir. Ayla Hanım da değindi; bu aşamada o yürüyüşlerin, o nümayişlerin yapılması gerçekten gerekli miydi? Ortaya Abdullah Öcalan’a yeniden siyasal bir itibar kazandırma görüntüsü çıkıyor. Geçmişte belirli bir itibar transferi zaten yaşanmadı mı? Şimdi buna bir de

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

“**Biji serok Apo**” sloganları eklenince, bu tablo toplumu ürkütüyor. Bunun ne Kürtlere ne de sürece bir katkısı vardır. Yanlış, yanlışla telafi edilemez.

Bu komisyon uzun vadeli bir yapı değildir ve Kürt meselesini çözecek bir merci de değildir. Çözüm, daha geniş bir anayasal çerçevede, Anayasa Komisyonu’nda ele alınmalıdır. Demokratik haklar ve reform başlıkları ise bu aşamadan sonra tartışılacaktır. Reform irademiz vardır; bu konuda uzun süredir çalışıyoruz ve aşamalı bir reform takvimi öngörüyoruz.

Komisyonun görevi, bu dönüşümü mümkün kılacak yasal ve kurumsal altyapıyı değerlendirmektir. Terörle Mücadele Kanunu’nda hangi değişiklikler yapılabilir, Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle hangi alanlar rahatlatılabilir, entegrasyon nasıl sağlanabilir? Komisyon muhtemelen bu başlıklarda bir mutabakat metni üreterek görevini tamamlayacaktır.

Bu süreç bilinçli biçimde sınırlı yürütülmektedir. Çünkü son derece provokasyona açık bir dönemden geçiyoruz. TUSAŞ saldırısı ve mağarada askerlerimizin şehit edilmesi, sürecin iki kez test edildiğini göstermektedir. Buna rağmen toplumun dirayetli bir duruş sergilemesi önemlidir. İlerleyen aşamalarda süreç daha fazla toplumsallaşacaktır. O zaman temel hak ve özgürlükleri, anayasal değişiklikleri, vatandaşlık meselesini ve belki ana dilde eğitim gibi başlıkları daha açık biçimde konuşabileceğiz.

Teşekkür ediyorum.

İkinci Oturum: Tartışmalar

İkinci oturumda tartışmalar, sürecin yöntemine ve siyasal mimarisine odaklandı. İlk olarak, Ömer Serdar'ın “**toplumsallaşması istenmediği için şu aşamada daha sınırlı yürütülüyor**” yönündeki ifadesi üzerinden komisyonun rolü, yetkisi ve sürecin hangi aşamada olduğuna dair sorular gündeme geldi. Ardından tartışma, iktidar içi ayrışmanın sürece olası etkisi, farklı aktörlerin beyanlarının nasıl okunması gerektiği ve iktidar blokunun yaklaşımındaki belirsizlikler etrafında şekillendi. Süreçle bağlantılı bir diğer eksen, demokratikleşme meselesiydi: Katılımcılar sürecin Türkiye’de siyasal alanı genişletme potansiyelini değerlendirirken, otoriter pratiklerin devam etmesinin yaratabileceği riskleri tartıştılar. CHP’nin mevcut pozisyonu, son dönemde partiye dönük operasyonlar ve bunların sürecin müzakere zeminine etkisi de önemli bir tartışma başlığı oldu. Oturumun son bölümünde ise Kürtlerin talepleri, sürecin nihai hedefinin ne olması gerektiği ve “**çözüm**”ün sınırlarının nasıl tanımlanacağı üzerine değerlendirmeler öne çıktı.

Ömer Serdar'ın toplumsallaşma bağlamındaki ifadesi katılımcıların dikkatini çekti. Bunun üzerine bir katılımcı Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu’nun asıl kurulma amacının komisyon başkanı Numan Kurtulmuş tarafından “**süreci topluma mal etmek**” denildiğini hatırlattı ve “**henüz**” toplumsallaşma kararının alınmadığına dair değerlendirmeyi eleştirdi. Bunun üzerine bir başka katılımcımız süreci toplumsallaştırmanın olanaklarını AK Parti kadrolarını işaret ederek sordu:

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

“Toplumsallaşma meselesini ben ‘henüz’ şerhiyle beraber anladım. Yani, nihai olarak süreç toplumsallaşacak. Bunun için de siyasi aktörlere ihtiyaç var. Önceki süreçlerde AK Parti’nin bunu yapabilecek bolca aktörü vardı, siyaset yapmaktan, konuşmaktan çekinmeyen. Beşir Atalay, Efkan Ala, Yalçın Akdoğan... Şimdi ise sanki o aşamaya geçilse süreci toplumsallaştırmaya yönelik siyaset yapacak çok aktör yok gibi gözüküyor. Siz ne düşünüyorsunuz, süreç o kıvama geldiğinde o boşluk doldurulabilecek mi, böyle bir insan kaynağı mevcut mu?”

Toplumsallaşma meselesine dair bir katkıda bulunan katılımcımız, dünya örneklerine referansla silahların bırakılması aşamasında sürecin toplumsallaşmasına gerek olmadığını ve fakat bu aşamadan sonra Kürt meselesinin haklar bağlamında daha rahat konuşulacağını; idari yapının gözden geçirilebileceğini ve temel hak ve özgürlükler tartışmasının açılacağını söyledi. Bunların ancak ve ancak silahların bırakıldıktan sonra olacağını vurguladı. Toplumsallaştırma yönünde siyaset yapabilecek aktör tartışmasını da şöyle açtı:

“Potansiyel aktörler bu salonda da var. O partinin hinterlandında yüzlerce, binlerce var. Orada sorun yok.”

Süreç bağlamında tartışılan meselenin nihai olarak demokratikleşme olacağını, dolayısıyla bundan Cumhuriyet Halk Partisi’nin de faydalanabileceğini söyleyen bir diğer katılımcımız, CHP’nin süreç içerisindeki tutumuna dair bir soru sordu:

“Kürt meselesinin çözümü, Kürt meselesinin silahlardan arındırılması başlığında açıkçası biraz böyle beyin fırtınası yapınca, Cumhuriyet Halk Partisi’nin şu anda Kürt meselesinin çözümüne mi destek verdiğini yoksa kendi siyasal faydasını mı öncelediğini irdelemek gerekiyor. Şu sebeple bunu öne çıkıyorum: en nihayetinde şu ana kadar Kürt meselesiyle ilgili konuştuğumuz, tartıştığımız mesele genel anlamda bir demokratikleşme paketi. Bunun da ilk uğrak noktası CHP olacak tabii ki. Yani hem Kent uzlaşısı meselesi hem kayyumlar meselesi... İşin bir diğer boyutuna baktığımızda Suriye başlığında aslında biz şu ana kadar Cumhuriyet Halk Partisi Suriye’ye dair, Rojava’ya dair ne söylüyor hiçbir şey bilmiyoruz. Diğer taraftan da hiçbir şey bilmiyoruz değil, CHP medyasında, CHP’nin kurumsal kimliğini temsil eden isimlerinde buraya dair bir paranoya güttüklerini görüyoruz. Bu açıdan bu ikiliklerle alakalı konuşmacılar ne söyler?”

Bir katılımcı, CHP’nin sürece yaklaşımının taktiksel değil, ilkesel bir çerçeve taşıdığını vurguladı. İlk kayyum atamalarının ardından Ekrem İmamoğlu’nun Mardin Büyükşehir Belediye Başkanı Ahmet Türk’e yaptığı ziyaretin, CHP’nin Kürt meselesine dair tutumuna önemli bir işaret olduğuna değindi. Bu ziyaretin yarattığı atmosfere ve Devlet Bahçeli’nin sert tepkisine rağmen CHP’nin geri adım atmadığı; benzer şekilde Özgür Özel’in Diyarbakır ziyaretinde kayyum uygulamalarına karşı açık bir pozisyon aldığı hatırlatıldı. Katılımcıya göre CHP bu süreçte “nasıl bir siyasi getirisi olur?” sorusuyla hareket etmiyor; parti içinde meselenin yalnızca politik değil, aynı zamanda ahlaki bir sorumluluk olduğu yönünde bir anlayış bulunuyor. Bunun devamında CHP’nin Rojava’ya dair yaklaşımı da katılımcımız şöyle değerlendirdi:

“Hem İmamoğlu hem de Özgür Özel’in Suriye’ye nasıl baktıkları oldukça net. Suriye’deki yapının anayasal bir çerçeve içinde, demokratik zeminde yer bulması gerektiğini savunuyorlar. Hangi çevreden, hangi klikten söz ettiğini biliyorum; o çıkış farklı okunabilir. Orada bir eksiklik ya da farklı bir yaklaşım olabilir. Fakat nasıl ki başka partilerde tek bir örneğe bakarak geniş bir yorum yapmak doğru değilse, CHP için de aynı durum geçerli.”

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

Tartışmanın ilerleyen bölümlerinde devlet-iktidar ayrımı üzerinden bir tartışma da yaşandı. Bu dönemde artık böyle bir ayrımın yapılamayacağını söyleyen katılımcılarımız olduğu gibi, özellikle sürece yaklaşım konusunda farklı yaklaşımlar sebebiyle bu değerlendirmeyi vurgulayan katılımcılarımız da oldu. Bir katılımcımız baştaki konuşmalara atıfla devlet-iktidar ayrımı olduğunu şöyle ifade etti:

“Bu süreç başladığında sanırım iktidar devlet ayrımı yapan çok az kişi vardı. Zamanla bu analiz aslında çok fazla karşılık bulmaya başladı. Bir taraftan böyle bir sürece ihtiyaç duyulması, diğer taraftan bunun toplumsallaşmasından endişe edilmesinin kendisi tam da devlet hükümet ayrımını ortaya koyuyor gibi. Yani devlet iktidar ikiliğini ortaya koyuyor gibi geliyor.”

Buna cevaben bir diğer katılımcımız ise devlet-iktidar ikiliğinin geçmişte kaldığını, bugün monoblok bir yapının olduğunu vurguladı:

“Geçmiş dönemde devlet monoblok bir yapı değildi. 2013-15 çözüm sürecinin zehirlenmesinin temelinde de bu vardı. Yani iktidar içerisinde askerler başka düşünüyor, bürokrasi başka düşünüyor, başka hareket ediyordu. Şimdi MİT’i, Genelkurmay’ı, Milli Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı geldi komisyonun önünde hesap verdi ve bu olayın arkasında olduğunu söyledi. Bu devlet değil mi? Nedir? Kimdir bu muayel bir yerde oturanlar mı bunu karar veriyor?”

Bu tartışmanın daha spesifik bir boyutu da Hakan Fidan’ın süreç boyunca yaptığı açıklamaların değerlendirmesi oldu. İlk oturumda da gündeme gelen Hakan Fidan’ın açıklamaları, ikinci oturumun tartışma bölümünde bir katılımcımızın Hakan Fidan’ın pozisyonunu anlamadığını söylemesi üzerine yeniden açıldı:

“Hakan Fidan Bu işi başlangıçtan beri belli aşamalara kadar getiren kişiydi. Bugün belki bazen Milli Savunma Bakanı’nın yerine geçen bir takım açıklamalar yapıyor. Bu biraz şununla alakalı olabilir. Oradaki Kürtleri korumaya yönelik hamleler olabilir. Suriye’deki Kürtlere ‘gidin, görüşün, sürece entegre olun ve kazanımlarınızı alın’ demesi gibi bir yaklaşım içinde olduğuna inanıyorum ben, asıl amaç bu olabilir.”

Değerlendirme

➤ Mesut Yeğen

Akademisyen & Kürt Çalışmaları Merkezi YK Üyesi

Öncelikle Kürt Çalışmaları Merkezi'ne, BAYETAV'a ve Rawest'e bir kez daha teşekkür etmek isterim. Bir süredir düzenlediğimiz bu toplantılar uzun zamandır memlekette görülmeyen TESEV toplantılarına benziyor. Son dönemin en nitelikli toplantıları Kürt Çalışmaları Merkezi ve partnerleri tarafından yapılıyor; bunu bir kez daha kayda geçirmek isterim.

Bu çalışmalar doğal olarak kaynak ve donör meselesiyle bağlantılı. Silahsızlanma süreci bitiyor gibi görünüyor ancak sonrasında başka aşamalar olacak. O aşamalarda da bu tür toplantıları sürdürmek ve bir hafıza oluşturmak önemli. **Süreç tamamlandığında, dönüp bu dönemde nelerin konuşulduğuna ve bizim bu süreci nasıl izlediğimize dair bir çalışmamız olsun da isterim.**

Toplantıyı özetleme niyetinde değilim; ancak birinci yılı nasıl gördüğüme dair kısa bir çerçeve sunmak isterim. Sürecin hem zorlayan hem de umut veren tarafları var. Bunları birkaç başlık altında kısaca aktarmak mümkün. Önce zorlayıcı yönlerden başlayayım.

Bu sürecin zorluğunu gösteren ilk husus, sürecin bir “**barış için barış**” arayışı olmaması. Daha çok çatışmanın yaratacağı felaketten kaçınma ihtiyacının sonucu. Jeopolitik dönüşümün ortaya çıkardığı zorunluluktan doğan bir süreç var. Devlet ve PKK, çatışmanın her iki taraf için de felaket olacağı noktasında buluşmuş durumda. **Bölgenin İransızlaşması, Rusyasızlaşması ve İsrail'in yeni bir aktör olarak öne çıkmasıyla birlikte Türkiye'nin Kürtlerle yeniden çatışma ihtimali güçlendi ve bu ihtimalden kaçınma refleksi bu süreci tetikledi.** Bu çerçeve süreci aynı zamanda kırılgan kılıyor çünkü bu süreci mümkün kılan jeopolitik ihtiyaç zayıfladığında veya tamamen değiştiğinde barışa duyulan ihtiyaç da yine zayıflayabilir. Elbette barış için, bir normatif yaklaşımla barış daha ideal olurdu ama bugün o noktada değiliz. Öte yandan Türkiye'nin tarihsel dönüşümlerinin çoğu kez jeopolitik kırılmaları takip ettiğini biliyoruz; Tanzimat ve Cumhuriyet bunun başlıca örnekleri. Nitekim Türkleri ve Kürtleri “**kader birliğine**” sevk eden temel dinamik de, milliyetçi muhafazakar çevrelerin daha çok vurguladığı Selçuklu ve Osmanlılardan gelen bir “din kardeşliği” anlatısından çok yine bu jeopolitik ihtiyaçlar. Türkler ve Kürtler olarak bin senedir bu jeopolitik ihtiyaçların etkisiyle aynı yerlere bakıyoruz. O itibarla, bugünkü kırılma da benzer bir dönüşümün işareti olabilir ve belirttiğim karamsarlığı giderecek kalıcı neticeler üretebilir.

İkinci zorluk, sürecin Suriye'ye ve özellikle Rojava'daki duruma fazlasıyla bağlı olması. Türkiye, SDG'nin geri adım atmasını bekliyor; ancak SDG mevcut koşullarda buna gerek görmüyor. Bölgesel dengeler ve Suriye içi durum SDG'yi geri çekilmeye zorlamıyor. Türkiye'nin tehdidini görüyorlar fakat

YENİ SÜRECİN BİRİNCİ YILINDA KÜRT MESELESİ İÇ DİNAMİKLER ve BÖLGESEL ETKİLER ÇALIŞTAYI RAPORU

bunun fiilen gerçekleşmeyeceğini düşündükleri için Türkiye'nin beklediği ölçüde bir geri çekilme göstermiyorlar. Yine de uzlaşmacı bir çizgide oldukları anlaşılıyor. Bu bağımlılık süreci kırılanlaştıran bir unsur.

Üçüncü olarak **Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın süreci hem CHP'yi ve muhtemel rakiplerini baskılamak hem de Ocak sonrasında gündeme gelecek yeni anayasa tartışmalarına zemin oluşturmak için kullanma eğilimine** değinebiliriz. Önümüzdeki bir-iki yılda bu ekseninde gerilim artabilir ve sürece paralel yeni anayasa, hak, hukuk, eğitim, yerinden yönetim gibi başlıklar sonraki seçime kadar masada tutulabilir. Bu durum sürecin sağlıklı ilerlemesini zorlaştıran bir başka faktör.

Şimdi buna mukabil, umut verici taraflar da var. Az önce sıraladıklarım madalyonun bir yüzüyse bunlar da diğer yüzü. CHP ve MHP'nin bu kez sürece destek vermesini önemli buluyorum bununla birlikte en belirleyici unsurlar başka yerlere temas ediyor.

Bunlardan ilki, jeopolitik riskin iki tarafça da çok net görülüyor olması. **Büyük bir felaket ihtimali kimsenin yaklaşmak istemediği bir alan.** Bu nedenle jeopolitik durum bir yandan zorluk yaratırken diğer yandan herkesi "sürece sadık kalma" çizgisinde tutuyor gibi.

İkincisi, **Rojava konusunda da Türkiye'nin başlangıçta dile getirdiğinden daha aşağı bir seviyeye razı olmaya hazır olduğuna dair işaretler görüyorum.** Bu durum, SDG'nin ve Türkiye'nin pozisyonları arasında daha yönetilebilir bir denge oluşturabilir.

Bir diğer önemli nokta, Öcalan'ın defalarca ifade ettiği gibi silahlı mücadelenin miadını doldurmuş olması. **Türkiye'de Kürtlerin çok küçük bir kesimi dışında kimse silahlı mücadeleyi ön açıcı bir araç olarak görmüyor.** Bu da PKK'nin silahlı mücadeleyi sürdürme ihtimalinin fiilen ortadan kalktığını gösteriyor. Bugünden sonra, küçük gruplar bunu sürdürmek isterse bile başarı şansları olmaz.

Benim açımdan özet bu. İyimserliği korumakta fayda var ancak meselenin büyüklüğü ve sürecin yer aldığı geniş bağlamın doğasından gelen zorlukları da gözden kaçırmamak gerekir. Katkılarınız için herkese teşekkür ederim.

